

**ETNINIO NACIONALIZMO RAIŠKA
PARLAMENTINIŲ
2008–2012 METŲ LIETUVOS RESPUBLIKOS
SEIMO KADENCIJOS PARTIJŲ PROGRAMOSE**

LINA LELIUKAITĖ

Nors literatūroje aptinkama daugybė bendro pobūdžio samprotavimų apie nacionalizmą, informacijos, kaip nacionalizmas atsispindi valstybės valdžios lygmeniu, faktiškai nėra. Tai determinuoja straipsnio tikslą – per parlamentinių partijų programų analizę atskleisti etninio nacionalizmo raišką valstybės lygmeniu, nes partijos demokratinėse sistemose yra esminiai valdžios institutai, formuojantys valstybės politiką. Pasitelkus klasikinių nacionalizmo teoretikų Anthony D. Smitho, Karlo W. Deutsch, Benedicto Andersono, Rogerso Brubakerio, Ernesto Gellnerio įžvalgas, sudaromas tyrimo modelis: išskiriami penki etninio nacionalizmo kintamieji, kurių apraiškų ieškoma programose. Dėmesys partijų programų analizei etninio nacionalizmo kontekste leidžia efektyviai atskleisti esmines partijų nuostatas šiandienos aktualijų tematika: artikuliuojami migracijos, tautos, pilietybės etninių santykių, kalbos, tautinės valstybės etc. momentai. Programinių nuostatų lyginamoji analizė etninio nacionalizmo rėmuose leidžia išskirti aiškius partijų idėjinių sankirtų ir sąlyčio taškus.

Lina Leliukaitė – Vytauto Didžiojo universiteto Politologijos katedros diplomatijos ir tarptautinių santykių magistrantė (el. paštas: lina.leliukaite@gmail.com).

© Lina Leliukaitė, 2012

Straipsnis įteiktas redakcijai 2012 m. birželio 25 d.

Straipsnis pasirašytas spaudai 2012 m. rugsėjo 20 d.

Ivadas

Nacionalizmo fenomenas pirmiausia tapatinamas su modernių – teritorinių / tautinių – valstybių kūrimosi ir nacionalinės tapatybės gimimo procesais, vykusiais XVIII amžiaus antrojoje pusėje, tačiau yra nuomonių, kad nacionalizmo ištakos atsirado antikos laikais. Apibūdindamas graikų identitetą Herodotas pirmasis suformulavo etniškumo ypatybes¹. Jos koncentruojasi į bazinius gerokai vėliau atsiradusio nacionalizmo konceptus: tą patį „kraują“, kalbą, kultūrą, papročius ir tradicijas. Šias ir daug kitų idėjų savo veikaluose kėlė ir vėlesni nacionalizmo fenomeno tyrinėtojai – Anthony D. Smithas, Karlas W. Deutschas, Benedictas Andersonas, Rogersas Brubakeris, Ernestas Gellneris ir kiti. E. Gellneris taikliai pasakė, kad „Nacionalizmas – tai visų pirma politinis principas, reikalaujantis politinio ir tautinio vieneto sutapimo“².

Kartais atrodo, kad nacionalizmas savo prigimtimi buvo tam tikras Naujųjų laikų *ad hoc* reiškiny: įgyvendinus fundamentinį tikslą – su-siformavus tautoms ir joms sukūrus tautines valstybes – nacionalizmo dvasia turėjo išsikovoti. Bet vėlesni įvykiai ir šiandienos realijos rodo, kad nacionalizmo fenomenas ne tik nesumenko, bet priešingai – pasireiškia nauja jėga, tad su juo susijusios problemos nenustoja aktualumo. Tai patvirtina Leonido Donskio išvalgos: „Kaip XIX ir XX amžiai buvo paskelbti nacionalizmo amžiais, taip XXI amžius, labai tikėtina, bus nacionalizmo amžiumi. <...> Nacionalizmas yra giliai įsišaknijęs į šio pasaulio realybę ir į visas atpažįstamas modernias žmoniškųjų ryšių, lojalumo ir prisirišimo idiomias.“³

¹ Herodotus, *The kinship of all Greeks in blood and speech, and the shrines of gods and the sacrifices that we have in common, and the likeness of our way of life*. A. D. Godley vertimas į anglų kalbą. Cambridge, Harvard University Press, 1920, <<http://history-of-macedonia.com/wordpress/2011/02/10/academic-censures-academic-freedom-contemptible-intimidation-tactics-the-macedonian-issue/>>, 2012 01 25.

² Gellner E., *Tautos ir nacionalizmas*, Vilnius: Pradai, 1996, p.13.

³ Donskis L., *Identity and Freedom. Mapping nationalism and social criticism in twentieth-century Lithuania*, London: Routledge Studies of Societies in Transition, 2002, p. 11.

Šiandien nacionalizmas gali būti traktuojamas kaip vienas svarbiausių šiuolaikinę visuomenę mobilizuojančių ir konsoliduojančių veiksnių; šį fenomeną galima analizuoti ir kaip diskursą, susijusį su etninėmis ir rasinėmis mažumomis, įvairių grupių adaptacijos kontekstu ir eiga. Sparčiai globalėjančiame pasaulyje tai – prioritetiniai valstybinės valdžios dėmesio objektai. Globalizacijos kontekste galima pažymėti, kad „Kuo mūsų pasauliai tampa homogeniškesni, tuo labiau mes vertiname savo tradicijas. <...> Velsiečiai, Kanados prancūzai ir kataloniečiai nėra anomalija, jie veikiau yra avangardas. <...> Atsikandę globalaus gyvenimo būdo, mes tapsime tokie pat kultūriniai nacionalistai, kaip ir jie.“⁴

Kaip teigia vienas didžiausių nacionalizmo tyrimų autoritetų A. D. Smithas, „Orientavimasis į praktiką yra viena iš nacionalizmo nuolatinės sėkmės priežasčių“⁵. Nuolatinė nekintanti nacionalizmo transformacija slepia priežastis, kodėl šios paradigos tyrimų laukas yra neišsemiamas, o pats nacionalizmo fenomenas visuomet bus aktualus. „Patyrus Didžiąją depresiją, Antrąjį pasaulinį karą, pasaulio kolonijinių imperijų skilimą ir branduolinio ginklo plitimą tautiškai ir ideologiškai padalytame pasaulyje, nacionalizmas ir tautiškumo vystymasis tapo politinės praktikos problemomis. O taikos išlaikymas tarp tautinių valstybių ir tarp nacionalistinių bei socialinių revoliucinių ideologijų ir judėjimų tampa gyvenimo ir mirties klausimu.“⁶ Įdomų argumentą nacionalizmo aktualumui ir svarbai pabrėžti pateikia Ronaldo Munckas: „Nacionalizmas yra svarbus, nes dėl jo žmonės miršta. <...> Jei žmonės yra pasiryžę mirti dėl savo šalies, tuomet tai turi būti reiškinys, vertas tyrinėjimo.“⁷

⁴ Naisbitt J., Aburdene P., *Mega-trends 2000*, London: Sidgwick and Jackson, 1990, p. 103–104, 133.

⁵ Smith A. D., *Nacionalizmas XX amžiuje*, Vilnius: Pradai, 1994, p. 60.

⁶ Deutsch, Merritt, Introduction.

⁷ Allahar A. L., „Politics of Ethno-Nationalism: A Post-Colonial and Post-Socialist Schema“, *Sociologija. Mintis ir veiksmas* 2 (22), 2008.

Nors literatūroje aptinkama daug bendro pobūdžio samprotavimų apie nacionalizmą, informacijos, kaip jis atsispindi valstybės valdžios lygmeniu, faktiškai nėra. Ši problematika ypač aktuali Lietuvai, nes šalies partinė sistema gali būti apibūdinama kaip galutinai nesusiformavusi daugiapartinė sistema⁸, kurioje šalia sisteminių tradicinių partijų dažnai iškyla ir naujų politinių jėgų. Seimas dažnai susideda iš įvairių ideologinio spektro partijų, *inter alia* ir neseniai įsteigtos. Apie partijų programų tyrimo aktualumą signalizuoja tai, kad šie dokumentai yra „vienintelis tvirtesnis pagrindas, kuriuo remiantis galima prognozuoti būsimojo Seimo ir vyriausybės politiką bei jos pasekmes šalies ekonomikai ir gyventojams. Dar daugiau – tai vienintelis demokratine sistema ir vertybių svarba tikinčių piliečių orientyras pasirenkant, už ką balsuoti. Šis orientyras dar svarbesnis kai kalbame apie naujas partijas bei koalicijas, kurios neturėjo galimybės (ir atsakomybės) formuoti vyriausybę“⁹, – pabrėžia Ramūnas Vilpišauskas.

Nacionalizmo klausimas – ypač palankus susipažinti su partijų nuostatomis. Jis apima platų šiandienos aktualijų lauką: nagrinėjami migracijos, tautos, pilietybės, etninių santykių etc. aspektai.

Tai determinuoja straipsnio *tikslą* – analizuoti etninio nacionalizmo raišką pagrindinių demokratinės valdžios institutų – parlamentinių Lietuvos partijų – programose. Tyrimas atliekamas pasitelkus klasikinių XX amžiaus pabaigos nacionalizmo teoretikų Anthony D. Smitho, Karlo W. Deutscho, Benedicto Andersono, Rogerso Brubakerio, Ernesto Gellnerio išvalgas; remiantis jomis sudaromas tyrimo modelis – išskiriami penki etninio nacionalizmo kintamieji: tauta, etniškumas, tautinė valstybė, santykiai su etninėmis grupėmis

⁸ Pilietinės visuomenės institutas, „Lietuvos partinės sistemos kaitos įtaka politinei sistemai“, Vilnius, 2004, <http://www.civitas.lt/files/Tyrimas_partijos_Lietuvoje_Tyrimo_tekstas.pdf>, 2012 03 08.

⁹ Lietuvos laisvosios rinkos institutas, Vilpišauskas R., *Partijų rinkiminių programų nuostatos: prieštaravimai bei naujovės*, <<http://politika.osf.lt/kiti/dokumentai/PilieciuPasirinkimas2004/PartijuRinkiminiuProgramuNuostatos.pdf>>, 2012 03 20.

ir pilietybė. Parengus tyrimo modelį, kiti *uždaviniai* yra: telkiantis į išskirtus etninio nacionalizmo kintamuosius tirti parlamentines Lietuvos politines partijas deklaruojamų siekių, ideologijos, principų ir vertybių atžvilgiu ir atlikti palyginamąją partijų programų turinio analizę etninio nacionalizmo kontekste.

Vertėtų pažymėti, kad nacionalizmas gali būti tiesiog politikos dalis, todėl jo raiška atsispindi įvairių ideologijų partijų retorikoje. Nacionalizmo migraciją tarp ideologijų iliustruoja R. Brubakeris: „Nacionalizmas, prieštaringas šovinizmo ir universalizmo mišinys, revoliucinės ir napoleoninės ekspansijos bei tautinio apsisprendimo principo paveldėtojas, didžiąją XIX amžiaus dalį *buvo atsidūręs kairėje*. Po pralaimėjimo 1870–1871 m. jis *migravo į dešinę*, per bu lanžizmo krizę 1889 m. *tapo kritiniu centru*, o Dreyfuso byla reiškė galutinį jo atėjimą.“¹⁰

Iš to išsikristalizuoja *tyrimo problema*: etninio nacionalizmo raiška parlamentinių Lietuvos partijų programose. Tyrimo problemos sprendimas padės atskleisti praktinę nacionalizmo raišką valstybės valdžios lygmeniu, nes tą valdžią demokratinėse santvarkose sudaro būtent partijos (partinė demokratija). Partijų programos yra vertybinės partijų pozicijų deklaracijos; remdamosi jomis partijos (kalbant apie parlamento lygmenį, vyriausybę – partijų frakcijų nariai) formuoja einamąją valstybės politiką. Iš to kyla, kad straipsnyje nacionalizmo raiška valstybės valdžios lygmeniu tapatinama su deklaracijomis partijų programose, nes valstybės politikos gaires formuoja būtent partijų atstovai – frakcijų nariai.

Tyrimo taikomas metodas yra kokybinė dokumentų – partijų programų – turinio analizė, kuri leidžia pasiekti tyrimo tikslą – atskleisti, kaip partijų retorikoje reiškiasi etninio nacionalizmo momentai. Šis metodas pasirinktas todėl, kad jis geriausiai atitinka *tyrimo ribas*: tiriamos *nuolatinės* ir *stabilios parlamentinių* partijų pozicijos, kurias

¹⁰ Brubaker R., *Pilietybė ir tautiškumas Prancūzijoje ir Vokietijoje*, Vilnius: Pradai, 1998, p. 32.

atskleidžia deklaratyvūs teiginiai, pateikiami partijų programose, nes partijos programa (tyrimo ribose – ir rinkimų į 2008–2012 m. kadencijos Seimą programos) atspindi partijos vertybes, nuostatas etc. Demokratinėje santvarkoje tai turėtų būti orientyras piliečiams renkantis, už ką balsuoti. Kiti galimi partijų pozicijų tyrimo metodai, kaip antai partijų kandidatų apklausos ir kiekybinė partijų turinio analizė, nebuvo pasirinkti, nes kandidatų pasisakymai dažnai atspindi *ad hoc* įvykius ar problematiką, vyraujančią rinkimų agitacijos metu, o partijų programos yra ilgesnio laikotarpio (jei kalbama apie rinkimų programas) arba pastovių partijos nuostatų ir vertybių rinkinys, kuris leidžia susidaryti išsamesnį vaizdą apie galimą būsimos politikos formavimo kryptį ir sprendimų priėmimo tendencijas. Kiekybinė programų turinio analizė atmesta, nes pasirinktas tyrimo modelis reikalauja ne griežtų matematinių apskaičiavimų ir skaitinės jų išraiškos, bet prasminių ryšių atskleidimo ir gautų duomenų interpretacijos, todėl taip pat taikomas ir lyginamasis metodas, kai duomenys yra atitinkamai grupuojami.

Straipsnyje nagrinėjamas etninis nacionalizmas ir jo apraiškos parlamentinių (2008–2012 m. Seimo kadencijos) Lietuvos politinių partijų bendrose (nuolatinėse) ir rinkimų programose. *Tyrimu* siekta atskleisti tik nuostatas efektyvių partijų, kurios patenka į parlamentą ir formuoja realią politiką, o ne visų, kurios veikia Lietuvoje ar kada balotiravosi į rinkimus, tačiau nėra patekusios į Seimą.

Nacionalizmo tyrimai. Nacionalizmo analizę pasunkina jo daugiasluoksniškumas bei atmainų ir formų gausa, tačiau tai kartu suponuoja reiškinio problemos tyrimų poreikio didėjimą. Daugelis iškiliausių nacionalizmo teoretikų – A. D. Smithas, E. Gellneris, B. Andersonas, R. Brubakeris, K. W. Deutschas ir kiti, – savo darbuose analizuodami nacionalizmo reiškinį – jo kilmę, raidą, ryškiausius atvejus etc., – pateikia vertingų įžvalgų, tačiau šie autoriai labiausiai kritikuotini už tai, kad telkiasi į teorines gaires, o ne praktinę šio fenomeno raišką. Apie praktinės nacionalizmo analizės trūkumą kalba ir pats K. W. Deutschas: „<...> dauguma ankstesnių darbų, tiriančių

nacionalizmo fenomeną, buvo aprašomojo ar istorinio pobūdžio. Bet nacionalizmo problema nėra vien tik intelektualinė. Žmonės turėjo gyventi ir atitinkamai elgtis su šiuo reiškiniu praktikoje. Jie turėjo rasti būdą kaip pažaboti nacionalizmo destruktinį ir saviDestrukcinį potencialą.¹¹ Jam antrina A. D. Smithas: „<...> literatūra nacionalizmo tema yra daugiau publicistinio stiliaus; nacionalizmo tyrimai yra apleistas baras.“¹² Tai yra viena esminių priežasčių, kodėl nacionalizmo reiškinį reikia tirti per praktinės jo raiškos prizmę.

Lietuvos partijų ir jų programų tyrimai. Daugiausia partijos Lietuvoje tirtos analizuojant jų (atsi)kūrimą, institucionalizaciją, politinių ir socioekonominių skirčių paieškas, partijų lyderių vertybines nuostatas bei rinkėjų profilius ir balsavimo lūkesčius: 1996 m. Algis Krupavičius sudarė knygą „Politinės partijos Lietuvoje: atgimimas ir veikla“¹³ (antrojoje dalyje aprašomos tuometinės partijos: cituojamos programų ištraukos, kartu ir atspindinčios nacionalizmą (pvz., ypač Jaunosios Lietuvos partijos, Lietuvių tautininkų sąjungos), tačiau 1) tikslingai nacionalizmo raiškos aspektas nėra analizuojamas; 2) analizuotos partijos nepatenka į straipsnyje apsibrėžto tyrimo ribas – tirti parlamentines 2008–2012 m. Seimo kadencijos partijas.); 1997 m. pasirodė kolektyvinė monografija „Lietuvos politinės partijos ir partinė sistema“¹⁴, kurią sudarė Algimantas Jankauskas, Egidijus Kūris ir Jūratė Novagrockienė (antrojoje knygoje pateiktos tuometinių partijų programos bei statutai; tačiau tai daugiau kompiliacinė knygos dalis, nes jokios analizės nėra.); 2007 m. Ainė Ramonaitė vykdė posovietinės Lietuvos visuomenės sociopolitinės sanklodos analizę – knygą „Posovietinės Lietuvos politinė anatomija“¹⁵ (ana-

¹¹ Deutsch and Merritt, Introduction.

¹² Smith, 1994, p. 1.

¹³ Krupavičius A., *Politinės partijos Lietuvoje: atgimimas ir veikla*, Kaunas: Litterae universitatis, 1996.

¹⁴ Jankauskas A., Kūris E., Novagrockienė J., *Lietuvos politinės partijos ir partinė sistema*, Kaunas: Naujasis lankas, 1997.

¹⁵ Ramonaitė A., *Posovietinės Lietuvos politinė anatomija*, Vilnius: Versus aureus, 2007.

lizuojami visuomenės politinių nuostatų ir politinės elgsenos motyvai) ir 2009 m. „Lietuvos partijų vertybinis žemėlapis: partijų elito nuostatų analizė“¹⁶ (tiriama partinės demokratijos padėtis Lietuvoje ir pačių partijų vertybiškumas); Eglė Butkevičienė, Eglė Vaidelytė ir Giedrius Žvaliauskas 2009 m. „Politologijoje“ skelbtame straipsnyje „Ideologija ir partinė veikla: Lietuvos partijų lyderių požiūris“¹⁷ kalbėjo apie partijų beveidiškumą ideologijų atžvilgiu; 2005 m. ir 2009 m. atitinkamai pasirodė A. Jankausko sudaryti straipsnių rinkiniai „Lietuva po Seimo rinkimų 2004“¹⁸ ir „Lietuva po Seimo rinkimų 2008“¹⁹.

Toliau dėmesį teikiant partijų programų analizei, reikia paminėti 1996 m. Lietuvos informacijos instituto išleistą knygą „Svarbiausios ekonominės politikos nuostatos Lietuvos politinių partijų rinkimų programose“²⁰, tačiau analizuoti, kaip tai atsispindi ir pačiame pavadinime, ekonominiai aspektai. 2003 m. A. Kubilius, K. Masiulis, K. Škiudas ir Dešinėsios Alternatyvos iniciatyvinė grupė išleido knygą „Sėkmės Lietuva: dešinioji alternatyva: konservatyvioji politinė programa“²¹, tačiau tai buvo tik platesnis, su daugiau statistinių lentelių ir iliustracijų partijos programos variantas. Ramūnas Vilpišauskas 2004 m. Lietuvos laisvosios rinkos institutui yra pateikęs analizę „Partijų rinkiminių programų nuostatos: prieštaravimai bei naujovės“²². Tyrimas telkia dėmesį į partijų programose pateikiamą

¹⁶ Ramonaitė A., sud., *Partinės demokratijos pabaiga? Politinis atstovavimas ir ideologijos*, Vilnius: Versus aureus, 2009.

¹⁷ Butkevičienė E., Vaidelytė E., Žvaliauskas G., „Ideologija ir partinė veikla: Lietuvos partijų lyderių požiūris“, *Politologija* 2 (54), 2009.

¹⁸ Jankauskas A., sud., *Lietuva po Seimo rinkimų 2004*, Kaunas: Naujasis lankas, 2005.

¹⁹ Jankauskas A., sud., *Lietuva po Seimo rinkimų 2008*, Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla, 2009.

²⁰ Čekauskienė M., Ušpalienė R., *Svarbiausios ekonominės politikos nuostatos Lietuvos politinių partijų rinkimų programose*, Vilnius: Lietuvos informacijos institutas, 1996.

²¹ Kubilius A. et al., *Sėkmės Lietuva: dešinioji alternatyva: konservatyvioji politinė programa*, Vilnius: Dešinioji Alternatyva, 2003.

²² Vilpišauskas, <<http://politika.osf.lt/kiti/dokumentai/PilieciuPasirinkimas2004/PartijuRinkiminiuProgramuNuostatos.pdf>>, 2012 03 20.

socialinę problematiką (pensijos, atlyginimai, sveikatos apsauga, ekonomikos rodikliai etc.).

Plačią tematiką (analizuota ekonominė, mokesčių ir finansų, socialinė, žemės ūkio etc. politika) apimančią partijų programų turinio analizę vykdė Lietuvos laisvosios rinkos institutas – 2004 m. išskyrė ir apibendrino partijų rinkimų programų nuostatų prieštaravimus ir naujoves²³. Toks pats tyrimas, tik analizuojant dar daugiau sričių, buvo atliktas Lietuvos laisvosios rinkos instituto ir Vilniaus universiteto Tarptautinių santykių ir politikos mokslų instituto 2008 m.²⁴ Be daugelio kitų sričių, tyrime analizuota ir su nacionalizmu susijusi – kultūros politikos – sritis, pateiktos kultūros politikos perspektyvos. Tai bene vienintelis nacionalizmo aspekto partijų programų kontekste tyrimas. Partijų programų tyrimai buvo atliekami valstybės aplinkosaugos politikos²⁵, žmogaus teisių²⁶, moterų ir lygių galimybių klausimo politinių partijų rinkimų programose²⁷, lygių galimybių, paramos šeimai ir užimtumo skatinimo²⁸ kontekstuose.

Lietuvos partijų programų turinio tyrimų atlikta labai nedaug; etninio nacionalizmo kontekste tokio pobūdžio tyrimų iš viso nėra. Apžvelgus Lietuvos politinių partijų ir jų programų tyrimus, paaiškėjo, kad etninio nacionalizmo klausimas Lietuvos moksliniame disкурse nėra analizuojamas ir faktiškai nefigūruoja – tai savo ruožtu signalizuoja apie tokio pobūdžio tyrimo poreikį.

²³ Lietuvos laisvosios rinkos institutas, „Politinių partijų programų 2004 m. Seimo rinkimams analizė“, <http://www.lrinka.lt/index.php?act=main&item_id=2395>, 2012 02 08.

²⁴ Lietuvos laisvosios rinkos instituto (LLRI) ir VU Tarptautinių santykių ir politikos mokslų instituto (TSPMI) projektas „Piliečių pasirinkimas 2008“, <http://www.lrinka.lt/index.php?act=main&item_id=4974>, 2012 04 08.

²⁵ Cironkaitė S., Volungevičius J., „Lietuvos politinių partijų programų analizė valstybės aplinkosaugos politikos kontekste“, *Geografija* 45 (2), 2009, p. 102–110, Lietuvos mokslų akademijos leidykla.

²⁶ Vidūnaitė M., „Kaip žmogaus teises supranta Lietuvos politinės partijos? Žmogaus teisės rinkiminėse 2008 metų Lietuvos politinių partijų programose“, *Žmogaus teisių stebėjimo institutas*, <www.kf.vu.lt/.../Zmogaus_teises_2008_rinkiminese_partiju_programose.doc>, 2012 01 31.

²⁷ Purvaneckienė G., Moterys ir rinkimai, Moterų informacijos centras, <<http://www.lygus.lt/gm/admin/files/Moterys%20ir%20rinkimai.rtf>>, 2012 02 15.

²⁸ Ibid.

1. Etninio nacionalizmo samprata remiantis iškiliausių XX amžiaus pabaigos teoretikų įžvalgomis

Nacionalizmo pasirodymas paprastai datuojamas XVIII amžiaus antrąja puse, todėl jis laikomas moderniu reiškiniu, t. y. siejamas su moderniąja epocha, arba Naujaisiais laikais, kurių pradžia laikoma Didžioji Prancūzijos revoliucija (1789 m.)²⁹. Šiuo laikotarpiu iškilo nauja, aiškiai apibrėžta nacionalinio suverenumo ir apsisprendimo doktrina ir pirmą kartą politinių pastangų tikslu tapo įgyti ir išlaikyti „tautiškumą“³⁰.

Prieš pradėdant nagrinėti etninio nacionalizmo ypatumus, pirmausia derėtų jį skirti nuo liberaliojo / pilietinio nacionalizmo. Šie du pagrindiniai nacionalizmo tipai yra dažniausiai priešpriešinami vienas kitam.

Pilietinio ir etninio nacionalizmo kontrastus parodo 1 lentelė.

1 lentelė. *Pilietinio ir etninio nacionalizmo kontrastai*³¹

Pilietinio nacionalizmo akcentai	Etninio nacionalizmo akcentai
Teisė ir įstatymas	Bendros šaknys („kraujas“)
Pasirinkimas	Paveldas
Racionalus prisirišimas	Emocinis prisirišimas
Vienybė pagal pasirinkimą	Vienybė pagal priskyrimą
Demokratinis pliuralizmas	Etninės daugumos valdžia
Individai sukuria tautą	Tauta sukuria individus

Kadangi tyrimas koncentruojasi į etninio nacionalizmo raišką, logiškiausia pradėti nuo konceptą suformulavusio Johanno Gottfriedo von Herderio įžvalgų: etninis nacionalizmas yra tokia nacionalizmo forma, pagal kurią valstybė gauna legitimumą iš istorinių kultūrinių

²⁹ Smith, 1994, Įvadinis skyrius; Anthony D. Smith nacionalizmo samprata, viii.

³⁰ Ibid., p. 91.

³¹ Hill R. Ch., *Civic Nationalism & Ethnic Nationalism*, <<https://www.msu.edu/user/hillrr/161lec16.htm>>, 2012 04 03.

arba tradicinių grupuočių – etnosų³². Radikaliausiu etninio nacionalizmo pavyzdžiu yra laikomas nacizmas ir nacių Vokietija; Italijos fašizmas labiau telkiasi į piliečio ir valstybės santykių (buvo skiriama mažiau dėmesio etniškumui), siekiant individą visiškai pajungti pastarosios valiai, o tai savo ruožtu lėmė fašizmo ir nacionalsocializmo skirtumus. Vertėtų pažymėti, jog A. D. Smithas (1994) teigia, kad nacionalsocializmas ir fašizmas esmiškai skiriasi nuo etninio nacionalizmo: tai, kas nacionalistams yra tikslas (tautinė valstybė), fašistams – tik priemonė tolesnei ekspansijai ir prievartai.

A. D. Smitho požiūris į etninį nacionalizmą atsispindi samprotavimuose apie nacionalistinio mąstymo kilmę: „Istorija ir etninė tradicija vaidina svarbiausią vaidmenį nacionalistiniame mąstyme, nes tėvynės nepriklausomybės poreikis yra vienas iš pagrindinių nacionalistinio judėjimo reikalavimų. Nuo pat pradžios nacionalizmas fetišizuoja etnius, tautosakos, gimtosios žemės, kalbos, religijos, papročių ir postuluojamos kilmės ryšius, kad tik būtų patvirtinti ir atgaivinti platesniu teritoriniu mastu tie broliški solidarumo jausmai, kuriuos komunikacijų stoka, lokališkumas bei grupiškumas išardė ir suskaldė.“³³ Iš to kyla, kad „nacionalizmas yra ideologinis judėjimas už tam tikros socialinės grupės, kurią kai kurie jos nariai suvokia kaip realią ar potencialią tautą, autonomijos, vienybės ir tapatumo įgijimą ir išlaikymą“³⁴.

Anot E. Gellnerio, „[n] Nacionalizmas pirmiausia yra politinis principas, kuris teigia, kad politinis ir tautinis vienetas turi sutapti“³⁵. E. Gellneris nacionalizmą prilygina legitimacijos teorijai, „pagal kurią reikia, kad etninės ribos nesikirstų su politinėmis ir ypač, kad etninės ribos kurioje nors valstybėje <...> neskirtų turinčiųjų valdžia nuo visų kitų.“³⁶

³² Etninio nacionalizmo definicija pagal Johann Gottfried von Herder, <http://www.wordiq.com/definition/Ethnic_nationalism>, 2012 05 10.

³³ Smith, 1994, p. 41.

³⁴ Ibid., p. 73.

³⁵ Gellner, p. 13.

³⁶ Ibid., p. 14.

B. Andersonas nacionalizmo sampratą praturtina analizuodamas kalbos aspektą. Anot jo, būtent kapitalizmas ir išstobulėjusi knygų spausdinimo technika suponavo nacionalizmo iškilimą per tai, kad kapitalistai siekė parduoti kuo daugiau knygų ir uždirbti pinigų – tam reikėjo knygas leisti vietinėmis kalbomis, o ne lotynų kalba, kurios dauguma žmonių nemokėjo. Kalba tapo cementuojančiu veiksnium, nes būtent per ją žmonės pradėjo tapatinti save su kitais, kalbančiais ta pačia kalba, ir skirti nuo ja nekalbančiųjų – tai tapo išsivaizduojamos bendruomenės embrionu³⁷.

R. Brubakeris nacionalizmo fenomeną laiko ne tik normaliu, bet ir *per se* suprantamu reiškiniu. „Tai, kad nepiliečių nušalinimas nuo balsavimo teisės tautiniuose rinkimuose niekur rimtai nebuvo ginčytas, netgi daugelyje Europos šalių su gausiais, ilgą laiką jose gyvenusiais nepiliečiais, liudija modernių valstybių nacionalizmo galią – iš tikro aksiominį statusą. <...> Rinkimų teisės (ir kitų institutų) atitvėrimas nuo nepiliečių paremtas aksioma, kad tautinė valstybė gali, o faktiškai – privalo atskirti narius nuo nenarių, yra viena iš šio „normalaus“, „legitimaus“, „racionalaus“ nacionalizmo išraiškų.“³⁸ R. Brubakeris nacionalizmą suvokia kaip laiko neapribotą reiškinį, kuris visuomet bus aktualus, nes svarbiausias šio fenomeno objektas yra tauta, kuri jau šimtmečiais nenustoja aktualumo. Teiginį argumentuoja ir kita R. Brubakerio mintis: „Nacionalizmas yra drama, kurioje pagrindiniai veikėjai yra tautos.“³⁹ Vis dėlto toliau autorius ima žvelgti į nacionalizmą jau ne kaip į tautų buvimo padarinį, bet kaip į politikos paveiktą reiškinį: „Nacionalizmas nėra sukeltas tautų. Jis yra sukeltas – arba geriau, jis yra sužadintas – tam tikrų *politikos laukų*. Jo dinamika yra valdoma politikos laukų, o ne kolektyvumo ypatybių / savybių. <...> Tautiškumas ir nacionalizmas klesti šiandien daugiausia *dėl* režimo politikos.“⁴⁰

³⁷ Anderson B., *Išsivaizduojamos bendruomenės. Apmąstymai apie nacionalizmo kilmę ir plitimą*, Vilnius: Baltos lankos, 1999, p. 53–63.

³⁸ Brubaker, 1998, p. 54.

³⁹ Ibid., p. 14.

⁴⁰ Ibid., p. 17.

Per tautos prizmę apie nacionalizmą kalba ir K. W. Deutschas. Anot jo, „Tautos išsaugojimas, tautos kūrimas ir nacionalizmas arba tikrų ar įsivaizduojamų savo tautos ir jos narių interesų preferencija – tai vis dar pagrindinė ir netgi auganti politikos jėga, kurios ignoravimas gero linkinčius valstybės veikėjus vestų į pražūtį“⁴¹. Vis dėlto teoretikas pažymi, kad „[b] Bet kokie nevaldomi bandymai „homo-genizuoti“ planetą pagal kažkieno branginamo gyvenimo būdo įsivaizdavimą vedė į didėjančią frustraciją, išsekimą ar destruktiją“⁴². K. W. Deutschas pabrėžia, jog nacionalizmas gali kilti kaip atsakas į sparčią vesternizaciją⁴³. Autorius analizuoja istorinę sociologinę nacionalizmo kilmę: kai žmonės suformavo liaudį / tautą (*a people*) ir įsisąmonino tai per kultūrinius ir dvasinius pokyčius, pasikeitus svarbiausioms vertybėms, kurios mokė juos didžiuotis tuo, kas jie yra; tai tapo ne tik potencialiu naujo individualaus ir socialinio elgesio modeliu, bet ir politiniu veiksmu⁴⁴. Jei visa tai būtų nutikę besiplečiančios socialinės mobilizacijos ir aštrėjančių socialinių konfliktų laikais, nacionalizmas būtų lengvai virtęs politiniu ginklu, galingu žmonių organizavimo pagal socialinius konfliktus modeliu. <...> Ir jei šios nacionalizmo tendencijos būtų sustiprintos apgalvotų valdžios veiksmų, visuomeninės švietimo sistemos, laikraščių ir kitų masinės komunikacijos medijų, ekonomikos interesų grupių ir kitų privačių ar viešų agentūrų vadovų – tada iš tikrųjų nacionalizmas galėjo atsirasti scenoje kaip dominuojanti politinė jėga XIX ir XX amžiuose. Nacionalizmas, tiesą sakant, ir iškilo kaip tokia dominuojanti jėga⁴⁵. K. W. Deutschas įspėja ir apie galimą destruktinį nacionalizmo poveikį: „Kraštutinis bandymas išsaugoti liaudį / tautą (*a people*) nepakitusią su jos institucijomis ir politikomis pirmiau-

⁴¹ Deutsch K. W., *Nationalism and Social Communications: an Enquiry into the Foundations of Nationality*, Cambridge, Massachusetts: The M.I.T. Press, 1996, p. 4.

⁴² Ibid., p. 4.

⁴³ Ibid., p. 103.

⁴⁴ Ibid., p. 181.

⁴⁵ Ibid., p. 181.

sia veda į iškraipymą, o kraštutiniais atvejais galų gale į tradicijų ir institucijų praradimą. Todėl prarandama savideterminacija; išsekęs nacionalizmas tampa tautos destruktijos jėga.⁴⁶

Apibendrinti minėtų autorių požiūrius pateikiamas Richardo Jenkinso nacionalizmo reiškinį apibūdinantis modelis⁴⁷:

Nacionalizmas yra etninės identifikacijos ideologija, kuri:

- yra sąlygota istoriškai ir situacijos;
- yra būdinga sudėtinių / kompleksinių visuomenių (valstybių, bet nebūtinai tautinių valstybių) politikai;
- turi ryšį su kultūra ir etniškumu kaip narystės politiškai organizuotame vienete (*polity*) kriterijais;
- tvirtina kolektyvinį istorinį likimą politiškai organizuotam vienetui (*polity*) ir / ar jo etniškai apibrėžtiems nariams.

2. Parlamentinių 2008–2012 metų Lietuvos Respublikos Seimo kadencijos partijų programų analizė: etninio nacionalizmo kintamųjų raiška

Lietuvoje ryškiausiu etninio nacionalizmo raiškos laikotarpiu galima laikyti tarpukarį – Antano Smetonos prezidentavimo laikus. Vertėtų pateikti ir R. Brubakerio išvalgas, atspindinčias tarpukario Lietuvos kontekstą: „Toli gražu ne nykstančios ar nemodernios etnokultūrinės nacionalizacijos dinamikos naujosiose tarpukario Europos tautinėse valstybėse reprezentavo savitai modernią politizuoto etniškumo formą, priklausančią nuo tautos vardu išreikštų pretenzijų į politinę kontrolę, ekonominę gerovę ir visišką kultūrinę raišką „savo pačios“ nacionalinės valstybės viduje. Tokios pat pretenzijos yra reiškiamos ir šiandien.“⁴⁸ L. Donskis taip pat pateikia minčių šia tema: „Nepai-

⁴⁶ Ibid., p. 184.

⁴⁷ Jenkins R., *Rethinking Ethnicity. Arguments and Explorations*, London: SAGE, 1997, p. 146.

⁴⁸ Brubaker, 1996, p. 83.

sant pozityvaus vaidmens, kurį suvaidino pagrindinės srovės / konservatyvusis nacionalizmas Sovietų okupacijos laikais, tarpukariu šis Lietuvos nacionalizmo aspektas turėjo pavojingų implikacijų šalies politikai ir kultūrai. Pirmiausia, konservatyvusis <...> nacionalizmas buvo oficiali ir vienintelė tuometinio Lietuvos Prezidento Antano Smetonos autoritarinio režimo ideologija. <...> Antra, ji [ideologija] buvo iš esmės atsakinga už naujo politinio diskurso vystymą, kuris neturėjo nieko bendra su Renesanso ir baroko Lietuvos <...> multietnišku, multireliginiu ir multikultūriniu identitetu. Lietuva, kuri turėjo istorinį ir kultūrinį buvimo multietnine, multireligine ir multikultūrine visuomene paveldą, staiga buvo paveikta naujos ideologijos, kurios pasekmės ir poveikis dabartinei Lietuvai yra pernelyg akivaizdūs, kad tai dar reikėtų akcentuoti.“⁴⁹

Neįmanoma paneigti, kad tarpukario politika padarė didžiulį poveikį lietuvių sąmonei – mūsų tapatumas yra suformuotas būtent tuo metu: svetimšalių ar tiesiog *Kito* baimė ir netolerancija turi istoriškai paaškinamą kilmę. L. Donskio manymu, geriausiai šiuolaikinių lietuviškąjį nacionalizmą atspindi filosofo Antano Maceinos mintys. L. Donskis pateikia 1941 m. Lietuvos aktyvistų fronto Lietuvos išlaisvinimo iš Sovietų Sąjungos programą, kurioje A. Maceina išskyrė tokius prioritetus⁵⁰:

- 1) Lietuvių nacijos rasinio grynumo išsaugojimas.
- 2) Lietuvių moterų skatinimas vykdyti savo svarbiausią misiją – teikti tautai kuo daugiau sveikų naujagimių.
- 3) Lietuvių etninio dominavimo didžiausiuose šalies miestuose skatinimas.
- 4) Griežta ir bekompromisė kova lietuviškoje kultūroje su „madomis“, kurios yra nepakankamai lojalios ir pagarbios „lietuviškumui“ arba nelaiko tautos ir tautinio susitelkimo prioritetu visais įmanomais atvejais.

⁴⁹ Donskis, p. 25–26.

⁵⁰ Ibid., p. 29.

L. Donskis apgailestauja, kad „Maceinos ideologinės idiomos yra gyvos ir šių dienų Lietuvoje. Didžiajai daugumai Lietuvos intelektualų tautybė yra terminas, ne ką tesiskiriantis nuo etniškumo. Politinių ir kultūrinių terminų maišymas pasiekia viršūnę negebėjime – ar sąmoningame atsisakyme – tapatinti lietuviškumą su Lietuvos pilietybe. Ta prasme, jei kas nors yra etninis lenkas ar rusas arba žydų tautybės, tai jis negali būti tikras lietuvis. Tendencija suvokti lietuviškumą griežtai etnokultūriniais, o ne politiniais terminais atskleidžia labai siaurus, konservatyvius ir uždarus lojalumo ir identiteto konceptus, kurie determinuoja lietuvių sąmonę“⁵¹.

Ar išties tokios pozicijos atspindės Lietuvos politinių partijų programinėse nuostatose, padės atsakyti išsami partijų programų analizė.

2.1. Etninio nacionalizmo kintamųjų raiška: tauta

LSDP akcentuoja tautos išskirtinumą: „Žmonijos istorinėje raidoje susiformavo etninės kultūrinės bendruomenės – tautos. <...> ypač svarbiu uždaviniu tampa tautų tapatumo, jų kultūrinės įvairovės išsaugojimas.“⁵² A. D. Smithas rašo: „žmonija „iš tikrųjų“ ir „natūraliai“ padalinta į skirtingas istorines ir kultūrinės bendruomenes, vadinamas tautomis. <...> Kiekviena tauta apibrėžia savo narių tapatumą, nes jos specifinė kultūra formuoja individą.“⁵³ R. Brubakeris antrina teigdamas, jog „tautos yra suvokiamos kaip istoriškai įsišaknijusios, organiškai išsirutuliojusios individualybės, kurias jungia išskirtinė *Volkgeist* [vok. – tautos dvasia] ir jos beribiškai išsišakojusios išraiškos <...> kultūroje.“⁵⁴ LSDP pažymi, kad yra „seniausia tautinio Lietuvos atgimimo partija, nuosekliai [kovojo] už tautos

⁵¹ Ibid., p. 28–29.

⁵² LSDP programa, p. 8.

⁵³ Smith, 1994, p. 10.

⁵⁴ Brubaker, 1998, p. 29.

nepriklausomybę⁵⁵. O štai LiCS teigia „savo siekius ir tikslus nukreipianti <...> tautos ir valstybės politikos tęstinumui užtikrinti“⁵⁶. LRLS akcentuoja „siekį atgaivinti pilietiška sąmoningą ir aktyvią visuomenę, žmogų, kaip moraliai atsakingą asmenybę, pilietį – savo krašto šeimininką ir patriotą“⁵⁷. E. Gellneris pažymi: „<...> jeigu politinio vieneto valdytojai priklauso kitai tautai nei dauguma tų, kuriuos jie valdo, šitai <...> yra <...> nepriimtinas politinio teisingumo pažeidimas.“⁵⁸ TTP siekia „grąžinti Tautai aukščiausios valdžios – suvereno – galią“⁵⁹. Tautos suverenitetą akcentuoja B. Andersonas: tauta – „tai įsivaizduojama politinė bendruomenė – ir įsivaizduojamai iš prigimties <...> suvereni“⁶⁰. R. Brubakeris pažymi: „Beveik visos [modernios / tautinės valstybės] pripažįsta legitimuojančią tautos ar liaudies suvereniteto doktriną. Beveik visos jos pretenduoja semtis valstybinės galios iš tautos ar liaudies ir naudoti ją tautos ar liaudies labui, o ne tiesiog valdyti.“⁶¹

Partijų požiūrius vienija⁶² ir tautos patriotiškumo akcentavimas.

TS-LKD iškristalizuoja tikslą „kurti „Globalią Lietuvą“ arba Lietuviją, kaip visus Lietuvoje ir pasaulyje gyvenančius lietuvius aprėpiančią bendruomenę“⁶³. TS-LKD užsimena ir apie lietuvių tautos – diasporos tautos – problematiką: „Per penkiolika metų lietuviai tapo

⁵⁵ LSDP programa, priimta 2009 m. kovo 7 d., <<http://www.lsdpl.lt/lt/straipsniai/206-partijos-programa.html>>, 2012 03 12, p. 1.

⁵⁶ LiCS partijos programa, <<http://www.lics.lt/Dokumentai-707.html>>, 2012 03 23, p. 1.

⁵⁷ LRLS programa *Piliečių respublika*, <<http://www.liberalai.lt/lt/partija/programa>>, 2012 04 06, p. 4.

⁵⁸ Gellner, p. 13–14.

⁵⁹ TTP Seimo rinkimų programa 2008, <<http://www.tvarka.lt/lt/programa>>, 2012 04 04, p. 2.

⁶⁰ Anderson, p. 21.

⁶¹ Brubaker., 1998, p. 53.

⁶² *Pastaba*. Iš esmės pasikartojančią partijų retoriką tikslinga pateikti sugrupuotą. Tam tikrais aspektais panašios partijų nuostatos bus pateikiamos lentelėse išskirtų kintamųjų kontekste. Šios lentelės yra sudarytos straipsnio autorės.

⁶³ TS-LKD rinkimų programa, <http://www.tsajunga.lt/index.php/seimo_rinkimu_programa_2008_2012/9081>, 2012 04 16, p. 172.

2 lentelė. *Patriotiškumas*

Partijų nuostatos	Teoretikų įžvalgos
TPP: patriotinis ugdymas – vienas didžiausių iššūkių Lietuvos mokyklai ⁶⁴	A. D. Smithas: nacionalizmas lemia, kad „pirmą kartą politinių pastangų tikslu tapo įgyti ir išlaikyti „tautiškumą““ ⁶⁵
TTP: patriotiškumas – valstybės galios šaltinis ⁶⁶	
LRLS: Lietuva sėkmingai konkuruos globaliame pasaulyje puoselėdama savo kultūrinę tapatybę ir patriotizmą, savigarbą ir ambiciją ⁶⁷	

diasporos tauta, ir tai yra nemenkas iššūkis tautinei tapatybei: tauta nebėra vien tie, kurie nuolat gyvena valstybės geografinėse ribose. Turime kalbėti apie naujo tipo, transnacionalinės, globalios lietuvių tapatybės kūrimą. <...> turime stiprinti globalią lietuvių tapatybės raišką.“⁶⁸ TS-LKD emigraciją įvardija kaip tautos eroziją. Anot partijos, „[t] Tautos erozija pasireiškia tuo, kad lietuviai yra tapę nykstančia tauta <...> ir tai reiškia, kad iškyla iššūkiai <...> tautos egzistavimui“⁶⁹. TTP taip pat apgailestauja dėl tautos sklaidos: „Ar teisinga, kad dalis tautos išsibėgijusi po svetimus kraštus? Ar tai nėra iššūkis mums?!“⁷⁰ Vis dėlto tautos išsibastymas traktuojamas ir kaip pozityvus veiksnys.

Nepaisant to, dauguma partijų – kartu ir TS-LKD (tai signalizuoja į apie nuostatų integralumo stoką) – deklaruoja siekius susigrąžinti emigrantus atgal į tėvynę.

⁶⁴ TPP 2008 m. rinkimų į LR Seimą programa, <<http://www.vtv.lt/naujienos/partiju-programos/tautos-prisikelimopartijos-2008-metu-rinkimu-i-lr-seima-pro.html>>, 2012 03 15, p. 1.

⁶⁵ Smith, 1994, p. 91.

⁶⁶ TTP Seimo programa 2008, p. 1.

⁶⁷ LRLS programa *Piliečių respublika*, p. 1.

⁶⁸ TS- LKD rinkimų programa, p. 171.

⁶⁹ Ibid., p.12.

⁷⁰ TTP Seimo programa 2008, p. 2.

3 lentelė. *Diaspora kaip teigiamas reiškinys*

Partijų nuostatos	Teoretikų įžvalgos
TTP: išeivijos lietuviai <i>patikimi</i> Lietuvos interesų skleidėjai ⁷¹	R. Brubakeris: „Net jeigu teritorinės sienos šiuo momentu būtų „teisingai“ nubrėžtos, momentinis teritorinio padalijimo ir asmenų pasiskirstymo atitikimas neišliktų. Tautos yra iš prigimties mobilios ir dinamiškos; jų erdvinė konfiguracija laikui bėgant keičiasi dėl narių migracijos“ ⁷²
TS-LKD: „Globalios Lietuvos“ koncepcijoje tautos pasklidimas pasaulyje – pozityvi valstybės ir jos politikos plėtros galimybė ⁷³ ; Lietuvos įvaizdžio pasaulyje kūrimas panaudojant lietuvių diasporą ⁷⁴	

Kovai su emigracija TS-LKD suformuoja tautinę ambiciją: „2050 metais *lietuvių Lietuvoje* turi gyventi ne mažiau kaip 4 milijonai.“⁷⁵ LSDP taip pat apgailestauja dėl to, kad per daug jaunų žmonių palieka mūsų Tėvynę⁷⁶. O dauguma partijų pabrėžia ryšio su išeivija palaikymą.

Partijų tikslai suprantami, nes išeivijos ryšio su tėvyne palaikymas sudarys sąlygas lietuvių diasporai jaustis tos pačios – lietuvių – tautos nariais. Atsirandančios prielaidos išeivijai tapatintis su tėvynėje likusiais lietuviais, pasak E. Gellnerio, labai svarbios, nes „[t] Tai, kad jie pripažįsta vienas kitą vienos bendruomenės nariais, ir paverčia juos tauta“⁷⁷. Vis dėlto reikia pasakyti, kad šis vienybės jausmas labiau fasadinis, nes, kaip pažymi B. Andersonas, bendruomenės nėra realios, o tik menamos: „[Bendruomenė] yra įsivaizduojama, nes netgi pačios mažiausios tautelės atstovai niekada nepažins savo tautiečių

⁷¹ TTP Seimo programa 2008, p. 12 (kursyvas mano – L. L.).

⁷² Brubaker, 1996, p. 39–40.

⁷³ Ibid., p. 216–217.

⁷⁴ TS-LKD rinkimų programa, p. 173.

⁷⁵ Ibid., p. 19 (kursyvas mano – L. L.).

⁷⁶ LSDP programa, p. 18.

⁷⁷ Gellner, p. 22.

4 lentelė. *Ryšio su išeivija palaikymas*

Partijų nuostatos	Teoretikų įžvalgos
DP tikslas – sudaryti palankias sąlygas grįžti tautiečiams į Tėvynę ⁷⁸	R. Brubakeris: „<...> pilietybė nėra tiesiog sėsulmo atspindys; tai yra ilgalaikis asmeninis statusas, kurio nesuteikia vien tik pervažiavimas per valstybę ar ilgesnis sėsulmas ir kuris neprarandamas su laikinu ar ilgalaikiu išvykimu. Šiuo atžvilgiu moderni valstybė yra ne paprasta teritorinė, o narystės organizacija, piliečių asociacija“ ⁷⁹
LiCS remia reemigracijos procesus ⁸⁰	
TS-LKD: jei Lietuva nenori prarasti išeivijos, turi į ją investuoti, per švietimą perduoti lietuvišką tapatybę išeivijoje augančiai kartai, išlaikyti realią grįžimo į Lietuvą perspektyvą ⁸¹	
LSDP: kultūrinė ir socialinė parama gyvenantiems užsienyje tautiečiams turi tapti pagrindiniu kriterijumi įgyvendinant ilgalaikę emigracijos mažinimo, naujosios emigrantų kartos tautiškumo išsaugojimo, jos sugrąžinimo į tėvynę politiką ⁸²	
LRLS: reikia užsienyje gyvenančius Lietuvos piliečius įtraukti į Lietuvos visuomeninį ir politinį gyvenimą, svarbiausių sprendimų svarstymą, sudaryti sąlygas balsuoti internetu ⁸³	

<...>, tačiau kiekvieno jų sąmonėje gyvuoja įvaizdis, kad jie visi susiję.“⁸⁴

2.2. *Etninio nacionalizmo kintamųjų raiška: etniškumas*

Etniškumas partijų retorikoje atsiskleidžia per kultūros prizmę.

DP pažymi, kad tautos tradicijos turi būti saugomos realiais veiksmais, o ne tuščiomis deklaracijomis. Savoms tradicijoms iš-

⁷⁸ DP programa, <<http://www.darbopartija.lt/apie/programa/>>, 2012 03 14, p. 10.

⁷⁹ Brubaker, 1998, p. 43–44.

⁸⁰ LiCS 2008 m. rinkimų į Seimą programa „Geresnė Lietuva“, <<http://www.lics.lt/Dokumentai-707.html>>, 2012 03 12, p. 14.

⁸¹ TS-LKD rinkimų programa, p. 157.

⁸² LSDP programa, p. 6 (kursyvas mano – L. L.).

⁸³ LRLS programa *Piliečių respublika*, p. 4.

⁸⁴ Anderson, p. 21.

5 lentelė. *Kultūros plėtotė*

Partijų nuostatos	Teoretikų išvalgos
LSDP: tautinio tapatumo stiprinimas, kultūros plėtojimas ir šalies kultūros paveldo išsaugojimas – valstybės atsakomybė savo piliečiams ⁸⁵	A. D. Smithas: „<...> specifinė kultūra formuoja individą. Šitos kultūros raktas – istorija, ypatingos sekos įvykių jausmas, būdingas vienai po kitos einančioms tam tikros grupės kartoms“ ⁸⁶
TS-LKD: konservatyviajame mąstyme kultūra yra ne periferinė sritis, o vienas kertinių pačios valstybės sandų ⁸⁷ ; valstybė privalo kurti ir puoselėti lietuvių tautos tapatybę, stiprinti valstybingumo savimonę ⁸⁸	
LiCS: ypatingo valstybės ir visuomenės dėmesio nusipelno paveldas, jo apsauga ir tausojamas naudojimas ⁸⁹	
TTP: tradicinė ir moderni kultūra – Tautos siela, laiduojanti Tautos gyvastį, jos išlikimą ⁹⁰	
KP: užtikrinti tautinės kultūros tradicijų gyvybės palaikymą ⁹¹ ; kultūra – dvasiškai laisvo piliečio ir tautinio savitumo sąlyga ⁹²	

saugoti reikia: „Užtikrinti lietuvių kalbos, kaip valstybinės, statuso įgyvendinimą visose gyvenimo srityse. *Ap ginti valstybinę kalbą nuo svetimų kalbų invazijos.*“⁹³ TPP, remdamasi Mikalojaus Daukšos mintimis, pareiškia, kad „Lietuviškos kultūros plėtra, regionų savitumo puoselėjimas ir gimtosios kalbos išsaugojimas – lietuvių tautos išlikimo pasaulio tautų bendrijoje pagrindas. Juk „ne miestų ir pilių tvirtumu gyvuoja tautos, bet daugiausia išlaikydamos ir var-

⁸⁵ LSDP programa, p. 20.

⁸⁶ Smith, 1994, p. 10.

⁸⁷ TS-LKD rinkimų programa, p. 167.

⁸⁸ Ibid., p. 168.

⁸⁹ Ibid., p. 4.

⁹⁰ TTP Seimo programa 2008, p. 9.

⁹¹ KP programa, <<http://www.krikscioniupartija.lt/programa/straipsnis?view=main>>, 2012 03 16, p. 2.

⁹² Ibid., p. 8.

⁹³ DP programa, p. 48.

todamos savo kalbą...“ (M. Daukša)⁹⁴. Kalbos veiksnį pabrėžia B. Andersonas, teigdamas, kad kalba yra cementuojantis veiksnys, nes būtent per kalbą žmonės tapatinasi su kitais, kalbančiais ta kalba, ir skiria save nuo ja nekalbančiųjų – tai sudaro prielaidas bendruomenei susiformuoti⁹⁵. DP taip pat skatina plėtoti etnines krašto tradicijas, rūpintis *etninės kultūros tęstinumu*, užtikrinti etninės kultūros valstybinės globos pagrindų įstatymo įgyvendinimą, *skatinti* regioninę ir *baltiškąją kultūrinę savimonę*, *plėtoti etnokultūrinį lavinimą* kultūros ir švietimo sistemoje, *garantuoti etninės kultūros propagavimą* per visuomeninę žiniasklaidą⁹⁶. Nors TS-LKD pripažįsta: „Etninė kultūra tebėra išsaugojusi *archajiškos baltiškosios kultūros* pėdsakus ir tebegyvuoja vietos bendruomenėse kaip jų saviraiškos ir tapatybės bei vertybių perdavimo forma“⁹⁷, vis dėlto pabrėžia vakarietiškos savimonės įtvirtinimą. TS-LKD įsitikinusi: „Kultūros politika turi <...> įtvirtinti vakarietišką, europietišką Lietuvos tapatybės orientaciją ir ginti Lietuvos kultūrinę erdvę nuo nevisaverčių įtakų. <...> Stiprėjant globaliai konkurencijai ir jos fone vykstančiam Lietuvos kultūrinės erdvės asimiliavimui iš Rusijos privalu ryžtingai imtis valingo ir tikslingo pozityvios provakarietiškos Lietuvos geokultūrinės tapatybės kūrimo uždavinių: lituanizuoti kultūrinę erdvę drauge ją vesternizuojant, susiejant su Vakarų civilizacijos vertybėmis ir kultūriniais procesais.“⁹⁸ TS-LKD net formuoja „Rusijos sulaikymo strategiją“⁹⁹. TS-LKD kritikuoja televizijos transliuotojus rusų kalba: „Rusijos ir rusų kalba transliuojamų programų dalis Lietuvos televizijose dramatiškai auga. <...> Valstybė visiškai negina savo piliečių protų nuo Rusijos propagandos. <...> Imunitetas Rusijos įtakai mažėja ir dėl sumenkusio mūsų patriotizmo.“¹⁰⁰

⁹⁴ TPP 2008 m. rinkimų į LR Seimą programa, p. 4.

⁹⁵ Anderson, p. 53–63.

⁹⁶ DP programa, p. 7–8 (kursyvas mano – L. L.).

⁹⁷ TS-LKD rinkimų programa, p. 175 (kursyvas mano – L. L.).

⁹⁸ Ibid., p. 171–172.

⁹⁹ Ibid., p. 171–172.

¹⁰⁰ Ibid., p. 176–177.

Partijų požiūris į kultūrą atsiskleidžia ir negatyviu globalizacijos įtakos vaizdavimu (6 lentelė):

6 lentelė. *Negatyvi globalizacijos įtaka*

Partijų nuostatos	Teoretikų įžvalgos
TTP: Pasaulinės globalizacijos verpetuose privalome išlikti savimi ¹⁰¹	A. D. Smithas: „<...> žmonija „iš tikrųjų“ ir „natūraliai“ padalinta į skirtingas istorines ir kultūrines bendruomenes, vadinamas tautomis“ ¹⁰²
LSDP: Atsiverdamos kitų tautų kultūroms pačios tautos turi saugoti savo gimtąją kalbą, raštą, papročius, kultūros paveldą, kad būtų užtikrinta apsauga nuo niveliuojančių globalizacijos įtakų ¹⁰⁴ ; būtina užtikrinti tapatumo principą, kaip tautos ir valstybės įtvirtinimo, saugumo ir išlikimo garantą, siekiant, kad kitų kultūrų perėmimas nevirstų savosios kultūros praradimu ¹⁰⁵	K. W. Deutschas: „Tik atidžiai patikrintos ir atrinktos įtakos iš išorinio pasaulio <...> yra pripažįstamos <...>; jos apribojamos techniškais, ekonominiais ar moksliniais dalykais, kurių atžvilgiu užsieniečiai yra „pasivejami ir aplenkiami“, nepripažįstant jokių platesnių svetimų vertybių, įpročių ar kultūros modelių“ ¹⁰³
TS-LKD: tautinės kultūros vertybes, kuriomis grindžiama tautinė tapatybė, šiandien reikia ginti ypač atkakliai ir kūrybiškai, nes pasauliui globalėjant kultūrų konkurencija ir tapatybę ardantys procesai pasaulyje taip pat stiprėja ¹⁰⁶ ; globalizacijos amžiuje būtina saugoti valstybinę lietuvių kalbą nuo griauinančių išorinių poveikių ir plėtoti jos vartojimą ¹⁰⁷	

Vis dėlto partijos sutinka, kad Lietuva negali būti atsieta nuo pasaulinio konteksto, todėl kelia idėjas apie Lietuvos kultūros įtaką pasaulinei kultūrai, kalba apie Lietuvos įvaizdžio formavimą per kultūrą. DP kultūrą sieja su Lietuvos įvaizdžio formavimu: „Kurti ir pristatyti ES bei pasauliui Lietuvos pozityvų įvaizdį [reikia] per

¹⁰¹ TTP Seimo programa 2008, p. 1.

¹⁰² Smith, 1994, p. 10.

¹⁰³ Deutsch, p. 82.

¹⁰⁴ LSDP programa, p. 8.

¹⁰⁵ LSDP programa, p. 48.

¹⁰⁶ TS-LKD rinkimų programa, p. 170.

¹⁰⁷ Ibid., p. 170.

kultūrą.¹⁰⁸ LRLS pabrėžia, kad „Mes turime būti orūs Europoje ir pasaulyje, išlaikydami savo pasaulėžiūrą ir kultūrinį savitumą“¹⁰⁹. TPP kelia ambicingus tikslus: „Skatinsime, kad Lietuvos kultūra ir jos pasiekimai būtų neatsiejama pasaulio ir Europos kultūros dalis. [„Kiekviena [tauta] turi įdėti savo ypatingą indėlį į visumą, į tautų šeimą“¹¹⁰ – pabrėžia A. D. Smithas.] <...> kartu parodysime išpuoselėtą ir išsaugotą savo šalies tapatybę.“¹¹¹ TS-LKD pažymi, jog „Istorinis prasmų ir vertybių resursas, kuriuo gali remtis pozityvios provakarietiškos tautinės tapatybės konstravimas, yra integrali Lietuvos valstybingumo tradicija, per laisvės kovų ir valstybingumo atgavimo istoriją XIX–XX a. šaknimis siekianti LDK valstybingumą. [Tapatybės formavimą per tautos istorijos prizmę akcentuoja ir A. D. Smithas: tapatybės kūrimo instrumentas yra „istorija, ypatingos sekos įvykių jausmas, būdingas vienai po kitos einančioms tam tikros grupės kartoms“¹¹².] Būtent LDK istorine atmintimi grindžiami prasminiai resursai glaudžiai siejasi ir su unikalia Lietuvos valstybės misija šioje Europos dalyje: būti Vakarų civilizacijos vertybių nešėja ir tarpininke tautoms, norinčioms įsilieti į Vakarų pasaulio tautų bendruomenę. Taigi turime kalbėti taip pat ir apie kultūros įnašą padedant valstybei įgyvendinti istorinę Lietuvos kaip „regiono centro“ misiją“¹¹³. „Istorinės misijos“ iškėlimą atspindi A. D. Smitho pateikiamos tautinės mitologijos „atgimimo mitas“: kaip mes turime atkurti savo buvusią šlovę / didybę“¹¹⁴. Ir toliau tapatinimasi su Vakarais. „Pirmučiausias

¹⁰⁸ Koalicijos DP ir Jaunimas 2008 m. rinkimų į LR Seimą programa, <<http://www.vtv.lt/naujienos/partiju-programos/koalicijos-darbo-partija-jaunimas-2008-metu-rinkimu-i-lr-seima-prog-17.html>>, 2012 03 14, p. 8.

¹⁰⁹ LRLS Steigimo manifestas, <http://www.liberalai.lt/Steigimo_manifestas>, 2012 03 22.

¹¹⁰ Smith, 1994, p. 10.

¹¹¹ TPP programa, p. 5.

¹¹² Smith, 1994, p. 10.

¹¹³ TS-LKD rinkimų programa, p. 172.

¹¹⁴ Smith A. D., *The Ethnic Origins of Nations*, Oxford: Blackwell, 1986, p. 192.

žingsnis atkuriant tą civilizacinį „kultūrinį kodą“ – tai nacionalinio ir Vakarų kultūros kanono įtvirtinimas.¹¹⁵

2.3. Etninio nacionalizmo kintamųjų raiška: tautinė valstybė

Lietuva nepriklausomybę atkūrė daugiau nei prieš du dešimtmečius, tačiau partijos vis dar pabrėžia šalies suverenitetą. „Nuo pat savo veiklos pradžios LSDP pasiskelbė sau programinį tikslą – sukurti nepriklausomą demokratinę Lietuvos valstybę.“¹¹⁶ LSDP pažymi, jog „[v] Valstybinė valdžia yra suvereni tik nustatydamą valstybės funkciją visuomeniniams tikslams pasiekti. Valstybės valdžią vykdo konstitucinės institucijos, o visa suvereni valdžia priklauso Lietuvos visuomenei“¹¹⁷. Pasak R. Brubakerio, „[b] Beveik visos iš [modernių / tautinių valstybių] pripažįsta legitimuojančią tautos ar liaudies suvereniteto doktriną. Beveik visos iš jų pretenduoja semtis valstybinės galios iš tautos ar liaudies ir naudoti ją tautos ar liaudies labui, o ne tiesiog valdyti. Valstybė yra tautinė valstybė <...> tiek, kiek ji pretenduoja būti (ir yra laikoma) tautos valstybe: valstybe tam tikros atskiros, ribotos tautos ir valstybe jai“¹¹⁸. LSDP teigia, kad „[g] Globalizacijos sąlygomis tautinės valstybės savo suverenių teisių dalį perleidžia tokiems junginiams kaip Jungtinės Tautos ar Europos Sąjunga“¹¹⁹. LiCS pabrėžia valstybės nepriklausomybę: „Atkurta Lietuvos nepriklausomybė atvėrė didžiules galimybes žmonėms. Dešimtmečius slopinta žmonių iniciatyva ir energija tapo mūsų atgimstančios valstybės varikliu.“¹²⁰ LiCS kalba apie užsienio politiką susiedama ją su nepriklausomybe: Lietuvos užsienio politika turi

¹¹⁵ TS-LKD rinkimų programa, p. 172.

¹¹⁶ LSDP 2008 m. rinkimų į LR Seimą programa, p. 1.

¹¹⁷ Ibid., p. 10.

¹¹⁸ Brubaker, 1998, p. 53.

¹¹⁹ LSDP programa, p.8.

¹²⁰ LiCS 2008 m. rinkimų į Seimą programa „Geresnė Lietuva“, 2012 05 12, p. 1.

būti paremta atstovavimu nacionaliniams interesams ir jų gynimu. Ja siekiama Lietuvos nepriklausomybės įtvirtinimo ir sparčios integracijos į Europos Sąjungos ir NATO struktūras¹²¹. LiCS deklaruoja valstybės saugumo politikos tikslą – „užtikrinti šalies ir jos gyventojų saugumą, <...> išlaikyti nacionalinį identitetą, ginti valstybės suverenitetą ir teritorijos vientisumą“¹²². Lietuvos valstybingumo tąsos garantą TTP taip pat mano esant narystę ES ir NATO. TTP narystę jose traktuoja ne tik kaip Lietuvos valstybės saugumo padidinimą, bet ir kaip priemonę išsaugoti savitumą ir tautinį orumą¹²³. Apie integraciją į tarptautines struktūras kalba R. Brubakeris. Mastrichto sutartį autorius laiko „[keliu] institucionalizuoto supranacionalizmo link“¹²⁴. Vis dėlto, pažymi R. Brubakeris, „Trumpasis dvidešimtas amžius“¹²⁵, atrodo, baigėsi taip, kaip ir prasidėjo, Europai įžengiant ne į ponacionalinę, bet į *pomultinacionalinę* erą, per masinę prieš tai multinacionalinės politinės erdvės nacionalizaciją¹²⁶. TPP teigia įsipareigojanti „saugoti Nepriklausomybę [bei] kurti atvirą, teisingą, darnią pilietinę visuomenę ir <...> Valstybę“¹²⁷.

Partijų retorikoje išsikristalizuoja ir valstybės kūrimo aspektai.

TPP programoje randama iškalbinga formuluotė: „*Lietuviai Lietuvai visur ir visada*.“¹²⁸ Tai atitinka E. Gellnerio nuostatą: „Nacionalizmas pirmiausia yra politinis principas, kuris teigia, kad politinis ir tautinis vienetas turi sutapti.“¹²⁹ TS-LKD pažymi, kad Lietuva bus laimingesnė, kai jos vaikai galės susikurti laimę čia, laisvoje

¹²¹ LiCS partijos programa, p. 5.

¹²² Ibid., p. 5.

¹²³ TTP bendroji programa, p. 1.

¹²⁴ Brubaker, 1996, p. 2.

¹²⁵ Ibid., p. 2 (remtasi Hobsbawm E., *The Age of Extremes: The Short Twentieth Century, 1914–1991*, London: Michael Joseph, 1994).

¹²⁶ Ibid., p. 2.

¹²⁷ TPP programa, p. 1.

¹²⁸ TPP programa, p. 5. (kursyvas ir paryškinimas mano – L.L.).

¹²⁹ Gellner, p. 13.

7 lentelė. *Valstybės kūrimo momentai*

Partijų nuostatos	Teoretikų įžvalgos
LSDP: Žmonijos istorinėje raidoje susiformavo etninės kultūrinės bendruomenės – tautos. Didžioji jų dalis sukūrė tautines valstybes ¹³⁰ ; valstybė yra tautos ir visuomenės veiklos padarinys, todėl valstybinė valdžia turi priklausyti tautai ir visuomenei ¹³¹	A. D. Smithas: išsivadavimo mitas: kaip mes buvome išlaisvinti [Sąjūdis]; atgimimo mitas: kaip mes turime atkurti savo buvusią didybę ¹³² ;
LRLS: „Telkiame visus, kam rūpi Lietuva, dalyvauti savo valstybės kūrime!“ ¹³⁴ , Lietuvos Sąjūdis pašaukė tautą eiti tautinio ir politinio atgimimo keliu. Atkūrė nepriklausomą valstybę ir istorinį teisingumą ¹³⁵	„Neįmanoma įdiegti žmonėms giminytės ir brolybės jausmo neprišiant jų prie vietos, kurią jie jaučia esant sava, prie tėvynės, kuri jiems priklauso istorijos teise“ ¹³³
TS-LKD: Lietuvos Konstitucija skelbia, kad lietuvių Tauta kuria savo valstybę. Valstybę tauta gali kurti tik vienintelėje istorinėje protėvių žemėje ¹³⁶ .	
TTP: Lietuva – mūsų tėvynė, mūsų namai. Čia mūsų protėviai įkūrė valstybę. Ir protėviai, ir mes ją gynėme, todėl Lietuva yra ir bus ne tik žodis. Tai – mūsų tautos dvasia ¹³⁷	

Tėvynėje¹³⁸. A. D. Smithas sutinka: „Mūsų gyvenimą daugiausia reguliuoja nacionalinė valstybė, kurioje esame gimę.“¹³⁹

Partijos numato Lietuvai svarbų vaidmenį ir tarptautinėje arenoje. LSDP įsitikinusi, kad „[t] Tautinei valstybei sustiprėti įmanoma tik tada, kai ji stiprėja ir tarptautiniu mastu“¹⁴⁰. Todėl LSDP siekia

¹³⁰ LSDP programa, p. 8.

¹³¹ Ibid., p. 23.

¹³² Smith, 1994, p. 22.

¹³³ Smith, 1994, p. 11.

¹³⁴ LRLS programa, p. 1.

¹³⁵ Ibid., p. 4.

¹³⁶ TS-LKD rinkimų programa, p. 217 (kursyvas mano – L. L.).

¹³⁷ TTP Seimo programa 2008, p. 1.

¹³⁸ TS-LKD rinkimų programa, p. 7.

¹³⁹ Smith, 1994, p. 81.

¹⁴⁰ LSDP programa, p. 57.

stiprinti Lietuvos tarptautinį autoritetą, įtvirtinti Lietuvą kaip tarptautinių iniciatyvų centrą¹⁴¹. Pasak DP, privalome „[d] Didinti Lietuvos valstybės, kaip tilto tarp Rytų ir Vakarų, vaidmenį“¹⁴². „Nacionalistas mano, kad <...> tauta turi savo būdą, savo dorybių, savo lemtį ir misiją: tokia buvo pamatinė Herderio, Jeffersono, Burke'o, Rousseau ir Mazzini'o prielaida“¹⁴³, – pažymi A. D. Smithas. LiCS tvirtina, kad atkakliai ir tvirtai kuriame Lietuvos sėkmę, integravomės į tarptautinę bendriją, mus girdi ir gerbia pasaulyje¹⁴⁴. TPP deklaruoja, jog „[s] Sieksime tapti valstybe, kuri turi ką pasakyti pasauliui. Užsienio politiką kreipsime taip, kad Lietuva galėtų aktyviai formuoti tarptautinę erdvę. Sieksime, kad Lietuva taptų mūsų geopolitinio regiono lydere“¹⁴⁵. TS-LKD įsitikinimu, „kitokia valstybė – tai pirmiausia mūsų gyvenimo lyderė, antra – tai lyderė Europoje“¹⁴⁶. „Lietuva Europoje turi būti ne akla Europos kopijuotoja, bet veržli naujųjų Europos madų lyderė.“¹⁴⁷ Partijos retorikoje atsispindi siekis „įtvirtinti Lietuvos kaip regiono centro vaidmenį kuriant ambicingą Lietuvos užsienio politiką“¹⁴⁸. TTP, keldama klausimą „Kokią Lietuvą mes matome po 10 metų?“, pažymi, jog „[č] Čia bus svarbūs žodžiai PATRIOTIŠKUMAS ir TAUTIŠKUMAS“¹⁴⁹. TTP teigia, kad „[u] Užsienio politika pirmiausia turi būti grindžiama nacionaliniais <...> interesais, sprendimais, kurie stiprina šalį, kelia jos autoritetą tarptautiniu lygiu“¹⁵⁰. Atsižvelgiant į realią Lietuvos padėtį ir jos geopolitinius duomenis, Lietuvai Europos lyderės vaidmens priskyrimas atspindi etnocentristinę partijų poziciją. Tačiau TS-LKD išsiskiria netikėtu pesimizmo proveržiu tautinės valstybės atžvilgiu: „Galime spėti, kad po 100 metų Lietuvoje

¹⁴¹ Ibid., p. 31.

¹⁴² DP programa, p. 9.

¹⁴³ Smith, 1994, p. 106.

¹⁴⁴ LiCS 2008 m. rinkimų į Seimą programa „Geresnė Lietuva“, p. 1.

¹⁴⁵ TPP programa, p. 6.

¹⁴⁶ TS-LKD rinkimų programa, p. 15.

¹⁴⁷ Ibid., p. 15.

¹⁴⁸ Ibid., p. 172.

¹⁴⁹ TTP Seimo programa 2008, p. 2.

¹⁵⁰ Ibid., p. 7.

lietuvių nebeliks.¹⁵¹ Tai partija sieja su masine emigracija – „tautos erozija“ ir iš to kylančia darbo imigracija iš trečiųjų šalių. Vis dėlto E. Gellneris pažymi: „Nacionalistinio principo <...> nepažeidžia mažas svetimšalių gyventojų skaičius ar net vieno kito svetimšalio buvimas, tarkim, tautos valdovų šeimoje. <...> [Vis dėlto] Nėra kokio nors nekintamo procento, iki kurio svetimtaučiai gali būti maloniai toleruojami ir kurį viršiję jie tampa atstumiantys.“¹⁵²

2.4. Etninio nacionalizmo kintamųjų raiška: santykiai su etninėmis grupėmis

Pasaulyje nėra šimtu procentų homogeniškos tautinės valstybės, todėl natūralu, kad partijos teikia dėmesį etninių mažumų klausimams. Bendras tendencijas atspindi nuosaikus ir pozityvus partijų požiūris į Lietuvoje gyvenančias etnines mažumas.

8 lentelė. Požiūris į etnines mažumas

Partijų nuostatos	Teoretikų įžvalgos
LSDP: socialdemokratų principas – žmonių lygiavertiškumo principas. Nė vienas žmogus negali būti laikomas vertesniu už kitą, kad ir kokios jis būtų tautybės, rasės ar religijos ¹⁵³ ; paversti mūsų visuomenės įvairovę mūsų stiprybe ¹⁵⁴	E. Gellneris: „Kurios nors valstybės politinės ribos gali neapimti visų atitinkamos tautos narių; arba jos gali apimti ne tik juos visus, bet ir kai kuriuos svetimtaučius; arba jos vienu metu gali ir neapimti visų tos tautos atstovų, ir apimti šiek tiek ne tos tautos atstovų. Arba vėlgi, tauta gali gyvuoti, būdama nesusimaišiusi su svetimtaučiais, daugelyje valstybių, taigi nė viena iš tų valstybių negali teigti esanti tautinė“ ¹⁵⁵
LiCS: Lietuva – visų joje gyvenančių tautų namai ¹⁵⁶	
TTP: Tautinės mažumos yra neatsiejama Lietuvos visuomenės dalis ¹⁵⁷	

¹⁵¹ TS-LKD rinkimų programa, p. 194.

¹⁵² Gellner, p. 15.

¹⁵³ LSDP programa, p. 3.

¹⁵⁴ Ibid., p. 16.

¹⁵⁵ Gellner, p. 13.

¹⁵⁶ LiCS 2008 m. rinkimų į Seimą programa „Geresnė Lietuva“, p. 11.

¹⁵⁷ TTP bendroji programa, p. 2.

O štai TPP programoje yra aptinkama formuluotė „Lietuviais esame mes gimę“¹⁵⁸. TPP siekia, kad „visi Lietuvos piliečiai, nepriklausomai nuo rasės, tikėjimo ar tautybės, didžiutąsi savo Tėvyne Lietuva, gerais darbais garsintų jos vardą“¹⁵⁹. LSDP pabrėžia: „Mes sakome „ne“ diskriminacijai ir neapykantai. Egzistuojanti kultūrinė įvairovė – šiuolaikinės visuomenės stiprioji savybė. Žmonių tautybės, rasės, lyties, religijos įvairovė ir tolerancija yra šiuolaikinės visuomenės privalumas.“¹⁶⁰ LSDP apgailestauja, kad „[v] Visuomenėje dar yra pakantumo antisemitizmui, ksenofobijai, rasizmui, bet kokiam fundamentalizmui, radikaliam nacionalizmui atvejų“¹⁶¹. Tačiau TS-LKD partijos retorikoje vis dėlto atsispindi netiesioginės ksenofobijos apraiškos per imigracijos sugrėsminimą. Kalbėdama apie tautos eroziją, TS-LKD pateikia ir jos pasekmes: ilgainiui nebebus kas dirba, neišlaikysime socialinės naštos ir turėsime atsiverti neribotai imigracijai¹⁶². Partijos retorikoje aptinkama formuluotė „gresianti imigracija“¹⁶³. „Nieko nedarydami turime daug tikimybių „įsisukti“ į nevaldomą demografinę krizę, kuri skatins atsiverti nevaldomai darbo jėgos imigracijai. Iš tokios krizės ištrūkti bus tikrai nelengva.“¹⁶⁴ Partijos baimė dėl didelio masto imigracijos atspindi nepagrįstą poziciją: užsieniečių imigrantų srautai į Lietuvą nedideli ir nežada drastiškai išaugti¹⁶⁵. Vis dėlto, kaip teigia E. Gellneris, „[p] Nėra kokio nors nekintamo procento, iki kurio svetimtaučiai gali būti maloniai toleruojami ir kuri viršiję jie tampa atstumiantys“¹⁶⁶. TS-LKD požiūris

¹⁵⁸ TPP 2008 m. rinkimų į LR Seimą programa, p. 4.

¹⁵⁹ Ibid., p. 4.

¹⁶⁰ LSDP programa, p. 16.

¹⁶¹ Ibid., p. 21.

¹⁶² TS-LKD rinkimų programa, p. 12.

¹⁶³ Ibid., p. 12.

¹⁶⁴ Ibid., p. 18.

¹⁶⁵ Etninių tyrimų institutas (iki 2010 06 29 Etninių tyrimų centras, ETC) yra Lietuvos socialinių tyrimų centro (LSTC) padalinys. Pagrindinė instituto veikla – mokslas ir tyrimai, apimantys etniškumo ir modernaus nacionalizmo studijas, etninės struktūros, etninių grupių adaptacijos, diasporų ir etninio nepakantumo analizę, <<http://www.ces.lt/>>, 2012 02 20.

¹⁶⁶ Gellner, p. 15.

į imigrantus ir kitataučius siejamas su baime dėl galimos neigiamos įtakos lietuvių identitetui [pasak A. D. Smitho, „[n] Nacionalistams „antitauta“ yra <...> „nesuvirškinama“ mažuma, trikdanti tautos kultūros vientisumą ir autentiškumą“¹⁶⁷) arba tiesiog su kitataučių lojalumo Lietuvos valstybei stoka ar nebuvimu. „Iš kitų šalių atvykusi darbo jėga atsiveža ir savo šeimas, kurias reikia integruoti mūsų visuomenėje. Susiduriame ne tik su kalbos mokymu, bet ir su tautinio mentaliteto ir valstybės identiteto išlikimo problema.“¹⁶⁸ Ksenofobijos tematika išlieka: „*Saugiai pasitelkti trečiųjų šalių piliečius* [nuoroda į imigrantų kaip grėsmės traktavimą] darbui Lietuvoje galėsime tik tada, kai turėsime subalansuotą migracijos politiką. <...> Būtina griežčiau reglamentuoti užsieniečių atsivežimo tvarką, kad nebūtų galimos neribotos trukmės „komandiruočių“ Lietuvoje <...>. *Kalbos mokymas ir supažindinimas su lietuvių kultūra bei įstatymais nuo pat imigrantų atvykimo dienos turi tapti būtina terminuoto gyvenimo ir darbo Lietuvoje sąlyga, o jos vykdymas – griežtai kontroliuojamas.* <...> Ypač aktualūs Lietuvai ES rengiami du dokumentai – „mėlynosios kortos“ projektas ir Gražinimo direktyva. [R. Brubakeris: „<...> netgi privileijuoti nepiliečiai – tie, kurie formaliai laikomi imigrantais ar naujakuriais, – išlieka „bandomaisiais“ gyventojais, tam tikromis aplinkybėmis pasmerktais išskyrimui ar ištėmimui. <...> Moderni valstybė yra fundamentaliai suinteresuota <...> teritorinės aptvaros principu – t. y., kad nepiliečių galima būtų neleisti į teritoriją arba juos iš jos pašalinti – ir kad galima būtų administraciniu būdu neleisti nepiliečiams teritorijoje apsigyventi arba gyventi ilgai.“¹⁶⁹] Remsime ES svarstomos griežtesnės terminuotų leidimų užsienio darbininkams gyventi ir dirbti tvarkos pasiūlymus, numatančius dvejų metų leidimų galiojimo terminą, kuriam suėjus jie turėtų grįžti į savo šalį, o leidimas toliau gyventi ir dirbti Lietuvoje galėtų būti pratęstas tik tiems, kurie turi pakankamą kvalifikaciją, *pakankamai išmoko lietuvių kalbą, nepriekiaistingai laikėsi Lietuvos įstatymų* ir elgesio visuomenėje normų.“¹⁷⁰

¹⁶⁷ Smith, 1994, p. 183.

¹⁶⁸ TS-LKD rinkimų programa, p. 192.

¹⁶⁹ Brubaker, 1998, p. 48 (kursyvas mano – L. L.).

¹⁷⁰ TS-LKD rinkimų programa, p. 220 (kursyvas mano – L. L.).

2.5. *Etninio nacionalizmo kintamųjų raiška: pilietybė*

LRLS bene vienintelis užsimena apie dvigubos pilietybės klausimą: „Įstatymu įtvirtinsime teisę išeiviams išlaikyti Lietuvos Respublikos pilietybę ir įgijus kitos šalies pilietybę.“¹⁷¹ Palankiai kalbama apie dvigubos pilietybės teisę išeiviams – t. y. *etiniams emigrantams*, o apie kitų tautybių asmenis, gyvenančius Lietuvoje ir turinčius kitos šalies pilietybę – nekalbama. A. D. Smithas pastebi išryškėjusią tendenciją „bandyti kombinuoti pilietybės reikalavimą su <...> paklausa etniniam solidarumui“¹⁷². Tikslinga paminėti ir R. Brubakerio įžvalgą: „Nacionalistinė pilietybės politika <...> rėmėsi <...> argumentu, kad pilietybė numato ištikimybę, kad ištikimybė yra pagal apibrėžimą besąlygiška ir absoliuti ir kad todėl dviguba ištikimybė ir dviguba pilietybė yra neįmanoma.“¹⁷³ Autorius pažymi: „Pilietybė tautinėje valstybėje yra neišvengiamai susijusi su tautiškumu ir tautiniu tapatumu, o narystė valstybėje – su naryste tautoje. <...> Pilietybės politika šiandien yra pirmiausia ir daugiausia tautiškumo politika.“¹⁷⁴ TS-LKD kalba apie užsienio pilietybę pasirinkusius tautiečius: „<...> suteikti Lietuvos pasą kiekvienam to norinčiam ir net kitos valstybės pilietybę priėmusiam lietuviui. Lietuvos pasas <...> išsaugotą teisę bet kada laisvai sugrįžti į Lietuvą, o atsisakius užsienio pilietybės – be jokių kitų sąlygų atnaujinti visavertę Lietuvos pilietybę.“¹⁷⁵ Kur kas laisviau yra traktuojami tie Lietuvos piliečiai, kurie yra įgiję dar ir kurios nors ES šalies pilietybę: „Europos Sąjungos piliečiai lietuviai, gyvenantys kitose šalyse narėse ir gavę jų pilietybę, galėtų išlaikyti ir Lietuvos pilietybę, sutampančią su ES pilietybe.“¹⁷⁶ Tačiau partija anaip tol nėra pozityviai nusiteikusi Rusijos atžvilgiu: „Po 2008 m.

¹⁷¹ Liberalų sąjūdžio 2008 m. Seimo rinkimų programa „Tavo galimybių Lietuva“, <http://www.liberalai.lt/2008_rinkimai>, 2012 05 11, p. 9.

¹⁷² Smith, 1986, p. 151.

¹⁷³ Brubaker, 1998, p. 219.

¹⁷⁴ Ibid., p. 272.

¹⁷⁵ TS-LKD rinkimų programa, p. 219 (kursyvas mano – L. L.).

¹⁷⁶ Ibid., p. 219.

rugpjūčio mėn. įvykdytos agresijos prieš Gruziją ir Rusijos prezidento paskelbtos doktrinos apie specialius istorinius Rusijos interesus kai kuriuose regionuose, jos piliečių ir verslo interesų gynimą verčia iš esmės naujai įvertinti Rusijos keliamas grėsmes. <...> Be kita ko, turi būti įvertinta ir imtasi prevencinių veiksmų prieš tokią Rusijos naudojamą priemonę, kaip savo pasų dalijimas užsienio valstybių piliečiams.¹⁷⁷ Pastangos įteisinti dvigubos Lietuvos ir Rusijos pilietybės galimybę yra tarp aktualių rizikos veiksnių Lietuvai¹⁷⁸, teigia TS-LKD. R. Brubakeris pažymi: „Žmogus turi būti arba pilietis, arba užsienietis, ir nebeturėtų būti trečiojo varianto.“¹⁷⁹ Apibendrinant galima teigti, kad nors pilietybės politika, ypač svarstymai dėl dvigubos pilietybės, aktualūs, partijos šio klausimo savo programose nelinkusios plačiau analizuoti ir skiria tam ypač mažai dėmesio.

Išvados

Lietuvoje partijų programos marginalizuojamos tiek paties partinio elito, tiek rinkėjų lygmeniu, nors rinkimų programa yra vienintelis tvirtesnis pagrindas, kuriuo remiantis galima prognozuoti būsimojo Seimo ir vyriausybės politiką ar jos pasekmes šalies ekonomikai ir gyventojams. Maža to, partijų programos tampa (turėtų tapti) svarbiausiu orientyru, pasirenkant, už ką balsuoti. Šis orientyras dar svarbesnis kalbant apie naujas partijas bei koalicijas, kurios neturėjo galimybės (ir atsakomybės) formuoti vyriausybę. Tai ypač aktualu Lietuvos Respublikos Seimui, kurio kompozicijai dažnai būdinga įvairovė: be tradicinių partijų į Seimą patenka ir marginalų arba visiškai naujų politinių jėgų.

Išanalizavus šiuolaikinių nacionalizmo teoretikų tekstus paaiškėjo, kad išskirtų esminių kintamųjų specifika būdinga pokomunistinėms Vidurio ir Rytų Europos šalims, kur politinės jėgos esmiškai

¹⁷⁷ Ibid., p. 70.

¹⁷⁸ Ibid., p. 74.

¹⁷⁹ Brubaker, 1998, p. 80.

telkiasi į tautinės kultūros išskirtinumo (tautinių tradicijų, kalbos, simbolių ar net socialinių santykių) klausimą. Tai byloja, kad Lietuvos, kaip ir viso regiono, politinės jėgos operuoja menkai modifikuota XX amžiaus pirmosios pusės nacionalistine retorika.

Partijų programinių nuostatų analizė etninio nacionalizmo kontekste parodė, kad partijų politika yra inertiška ir netgi reakcionistinė, nes išryškėja tam tikras „atsparumas pokyčiams“ (tai gali būti paaiškinta istorinio institucionalizmo požiūriu). Realūs faktai ar veiksniai (pvz., demografinė ir etninė tautos kompozicija, geopolitinė šalies padėtis etc.) nedaro didesnės įtakos partijų retorikos pokyčiams: partijos išlaiko nacionalistines gaires. Etninio nacionalizmo aspektai atsiskleidžia per ideacinę dimensiją: partijos vis dar pabrėžia nacionalinės valstybės kūrimą(si), tautos dalyvavimo svarbą šiame procese, determinuoja neatsiejamą tautos ir valstybės ryšį, ypač išryškina tautos suverenitetą, valstybės nepriklausomybę, akcentuoja istorines jos siekimo aplinkybes (pvz., Sąjūdžio laikai).

Analizuojant partijų programas etninio nacionalizmo kontekste, išryškėja esminiai probleminiai klausimai, kuriuos savo programose kelia partijos. Visos tirtos partijos plėtoja panašią problematiką: patriotinio ugdymo stoka; emigracija, kuri skaldo tautą; ryšio tarp tėvynės ir išeivijos bendruomenių palaikymo stiprinimas; lietuvių kalbos saugojimo tikslai. Ypač daug dėmesio partijos teikia kultūros politikai. Akcentuojama paveldosauga, etninė kultūra, išreiškiami siekiai apsaugoti savą kultūrą nuo kitų poveikio, bandoma ją vaizduoti kaip gebančią daryti įtaką pasaulinei kultūrai. Dažnai globalizacija dėl niveliuojančio jos poveikio suvokiama kaip grėsmė, nepaisant to, Lietuvos vaidmuo tarptautinėje arenoje yra gerokai hiperbolizuojamas. Pavyzdžiui, iki 2050 m. Lietuvoje turi gyventi 4 mln. Lietuvių (TS-LKD); Lietuva – Baltijos tigras (analogija su Singapūru Azijoje); Lietuvos misija – būti tiltu tarp Vakarų ir Rytų (DP, TS-LKD, TPP), Lietuva turi būti Vakarų civilizacijos vertybių nešėja ir tarpininkė tautoms, norinčioms įsilieti į Vakarų pasaulio tautų bendruomenę; turime kalbėti ir apie kultūros įnašą padedant valstybei įgyvendinti

istorinę Lietuvos kaip „regiono centro“ misiją (TS-LKD); Lietuva Europoje turi būti ne akla Europos kopijuotoja, bet veržli naujų Europos madų lyderė (TS-LKD) etc. Tokios formuluotės iš esmės yra perdėtos ir atspindi etnocentristinę poziciją.

Partijų programinių nuostatų lyginamoji analizė etninio nacionalizmo kontekste leidžia išskirti ne tik aiškius sąlyčio, bet ir idėjinių sankirtų taškus. Sąlyčio taškų yra kur kas daugiau nei takoskyrų – tai patvirtina skirtingų ideologijų partijų programinių nuostatų konvergencijos prielaidą, kylančią iš gana šabloniškų savo kūrėjų prieigų. Šabloniškas ideologinių nuostatų pobūdis ir paviršutiniškumas jas pateikiant byloja apie partinių ideologų siekį taip patraukti kuo platesnį, skirtingų pažiūrų rinkėjų ratą, dėl to aukojant idėjinį politinės jėgos savitumą.

Vis dėlto yra ir aiškių takoskyrų. Ryškiausios takoskyros ir kartu partijų nuostatų vidinio integralumo pažeidimas išsikrystalizuoja partijoms kalbant apie globalizacijos poveikį, dar tiksliau – Lietuvos narystės tarptautinėse organizacijose aspektą. LSDP teigia, kad priklausymas ES ar NATO mažina valstybės suverenitetą, o LiCS, TTP traktuoja tai kaip Lietuvos saugumo garantą. Loginis prieštara-vimas išryškėja ir partijoms kalbant apie kultūrinio tapatumo išlaikymą ir kartu atvirumą kitoms kultūroms, kuris pateikiamas ir kaip siekiamybė, ir kaip grėsmė identitetui: LSDP: atsiverdami kitų tautų kultūroms, turime saugoti savo kultūros paveldą nuo niveliuojančių globalizacijos įtakų, kad kitų kultūrų perėmimas nevirstų savosios kultūros praradimu; DP taip pat skatina plėtoti baltiškąją kultūrinę savimongę; TTP: pasaulinės globalizacijos verpetuose privalome išlikti savimi; TS-LKD: tautinės kultūros vertybės, kuriomis grindžiama tautinė tapatybė, šiandien reikia ginti ypač atkakliai ir kūrybiškai, nes pasauliui globalėjant kultūrų konkurencija ir tapatybę ardantys procesai pasaulyje taip pat smarkėja. Tačiau TS-LKD kalba ir apie vakarietiškos, europietiškos Lietuvos tapatybės orientacijos įtvirtinimą, tikslingą pozityvios provakarietiškos Lietuvos geokultūrinės tapatybės kūrimą: lituanizuoti kultūrinę erdvę drauge ją vesterni-

zuojant, susiejant su Vakarų civilizacijos vertybėmis ir kultūriniais procesais, o tai *per se* signalizuoja apie svetimų kultūrų perėmimą ir partijos vidinių nuostatų integralumo stoką.

DP, LiCS, LSDP, LRLS traktuoja emigrantus kaip tautos dalį, kuriai būtina siekti susigražinti, o TTP ir TS-LKD, nors ir sutinka, kad tautai gresia erozija (TS-LKD) ir išsibastymas tampa dideliu iššūkiu (TTP), vis dėlto kelia diasporos ir kaip pozityvaus reiškinių idėją: pasitelkiant emigrantus gali būti formuojamas Lietuvos įvaizdis ir geriau atstovaujama valstybės interesams – tai savo ruožtu byloja apie partijų vidinių nuostatų vientisumo trūkumą. Taikomi ir dvigubi standartai: Rusijos pilietybės politika, kuria siekiama suteikti šalies pilietybę užsienyje gyvenantiems rusams, kritikuojama, tačiau apie dvigubą ES ar NATO šalių pilietybę atsiliepiama pozityviai (TS-LKD).

Partijų retorikoje išryškėja Rusijos grėsmės aktualinimas ir atsargus požiūris į imigraciją. Rusijos kontekste daugiausia kritikuojama slaviškos kultūros sklaida Lietuvoje per televiziją ir radiją. Pavyzdžiui, TS-LKD programoje pateikiama formuluotė, kurioje teigiama, kad dėl per menko patriotizmo nusilpo imunitetas Rusijos įtakai. Kiek perdėtai atsargi pozicija išryškėja kalbant apie dėl masinės emigracijos galbūt kilsiančią trečiųjų šalių piliečių darbo imigraciją ir to pasekmes: darbuotojų ir jų šeimų integracija etc. Tačiau tokie nuogastavimai yra nepagrįsti, nes Lietuva nėra tikslinė imigracijos šalis, be to, imigracijos ir darbo šalyje procesai yra griežtai reglamentuoti ir netgi nepalankūs darbo imigrantams. Nepaisant to, partijų retorikoje jaučiamas skepticizmas kitataučių nepiliečių atžvilgiu, netgi siekiama dar labiau griežtinti imigracijos, (apsi)gyvenimo Lietuvoje taisykles taikant įvairius kontrolės mechanizmus, iš kurių vienas esminių – lietuvių kalbos mokėjimo testavimas.

Partijų programų tyrimo rezultatai parodė, kad visų ideologinio spektro pakraipų partijų programose atsispindi etninio nacionalizmo bruožai. Pabrėžtina, kad etninio nacionalizmo raiška nekoreliuoja konkrečiai su viena ar kita ideologija. Taip yra todėl, kad dėl ideologijų konvergencijos dabartinėje partijų retorikoje labiau atsispindi

„ideacinės vertybės“ (angl. *ideational values*), o ne išsikristalizavusi ideologija. Vis dėlto, etninio nacionalizmo raiškos intensyvumo tendenciją iš dalies galima sieti su deklaruojama partijos ideologija: kairiojo sparno ir centro partijos laikosi nuosaikesnių nuostatų, o dešinėsios partijos pasižymi griežtesne retorika. Tačiau būtina pažymėti, kad be išlygų vienos ar kitos partijos traktuoti labiau nacionalistine už kitą negalima iš esmės dėl dviejų priežasčių: pirma, skirtingų partijų nuostatose etninio nacionalizmo momentų raiška yra nevienoda – labiausiai tai atspindi lyginant partijų deklaracijas atskirų kintamųjų kontekste; antra, partijų vidaus nuostatose (jų deklaruojamų programų turinyje) pasitaiko loginių prieštaravimų – analizuojant tą patį aspektą partijos retorika gali svyruoti nuo visiško nuosaikumo iki ganėtinai radikalių pareiškimų. Tai savo ruožtu byloja apie programų rengėjų profesionalumo stoką.

SANTRUMPOS

LSDP – Lietuvos socialdemokratų partija

DP – Darbo partija

LRLS – Lietuvos Respublikos liberalų sąjūdis

LiCS – Liberalų ir centro sąjunga

KP – Krikščionių partija

TS-LKD – Tėvynės sąjunga-Lietuvos krikščionys demokratai

TPP – Tautos prisikėlimo partija

TTP – Tvarkos ir teisingumo partija

LITERATŪRA IR ŠALTINIAI

Allahar A. L., „Politics of Ethno-Nationalism: A Post-Colonial and Post-Socialist Schema“, *Sociologija. Mintis ir veiksmas* 2 (22), 2008. ISSN 1392-3358.

Anderson B., *Įsivaizduojamos bendruomenės. Apmatymai apie nacionalizmo kilmę ir plitimą*, Vilnius: Baltos lankos, 1999.

Brubaker R., *Nationalism Reframed. Nationhood and the national question in the New Europe*, Cambridge: Cambridge University Press, 1996.

Brubaker R., *Pilietybė ir tautiškumas Prancūzijoje ir Vokietijoje*, Vilnius: Pradai, 1998.

Butkevičienė E., Vaidelytė E., Žvaliauskas G., „Ideologija ir partinė veikla: Lietuvos partijų lyderių požiūris“, *Politologija* 2 (54), 2009, < <http://www.leidykla.eu.lt/fileadmin/Politologija/54/33-58.pdf> >, 2012 01 31.

Cironkaitė S., Volungevičius J., „Lietuvos politinių partijų programų analizė valstybės aplinkosaugos politikos kontekste“, *Geografija* 45 (2), 2009, Lietuvos mokslų akademijos leidykla, 2009, <<http://www.lmaleidykla.lt/publ/1392-1096/2009/2/102-110.pdf>>, 2012 01 31.

Čeikauskienė M., Ušpalienė R., *Svarbiausios ekonominės politikos nuostatos Lietuvos politinių partijų rinkimų programose*, Vilnius: Lietuvos informacijos institutas, 1996.

Deutsch K. W., Merritt R. L., *Nationalism and National Development. An Interdisciplinary Bibliography*, Cambridge, Massachusetts: The M.I.T. Press, 1970.

Deutsch K. W., *Nationalism and Social Communication. An inquiry into the foundations of nationality*, Cambridge, Massachusetts: The M.I.T. Press, 1996.

Donskis L., *Identity and Freedom: Mapping Nationalism and Social Criticism in Twentieth-Century Lithuania*, London & New York: Routledge, 2002.

Gellner E., *Tautos ir nacionalizmas*, Vilnius: Pradai, 1996.

Jankauskas A., Kūris E., Novagrockienė J., *Lietuvos politinės partijos ir partinė sistema*, Kaunas: Naujasis lankas, 1997.

Jankauskas A., sud., *Lietuva po Seimo rinkimų 2008*, Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla, 2009.

Jankauskas A., sud., *Lietuva po Seimo rinkimų 2004*, Kaunas: Naujasis lankas, 2005.

Jankauskas A. sud., *Lietuva po Seimo rinkimų 2004*, Vilnius: Naujasis lankas, 2005.

Jenkins R., *Rethinking Ethnicity: Arguments and Exploration*, London: SAGE, 1997.

Krupavičius A., *Politinės partijos Lietuvoje: atgimimas ir veikla*, Kaunas: Litte-
rae universitatis, 1996.

Kubilius A. et al., *Sėkmės Lietuva: dešinioji alternatyva: konservatyvioji politinė programa*, Vilnius: Dešinioji Alternatyva, 2003.

Naisbitt J., Aburdene P., *Mega-trends 2000*, London: Sidgwick and Jackson, 1990, p. 103–104, 133.

Ramonaitė A., sud., *Partinės demokratijos pabaiga? Politinis atstovavimas ir ideologijos*, Vilnius: Versus aureus, 2009.

Ramonaitė A., *Posovietinės Lietuvos politinė anatomija*, Vilnius: Versus aureus, 2007.

Smith A. D., *Nacionalizmas XX amžiuje*, Vilnius: Pradai, 1994.

Smith A. D., *The Ethnic Origins of Nations*, Oxford: Blackwell, 1986.

Politinių partijų duomenys

DP programa. Programa priimta Darbo partijos suvažiavime, įvykusiame 2003 m. spalio mėn. 18 d. Vilniuje, <<http://www.darbopartija.lt/apie/programa/>>, 2012 02 25.

Koalicijos DP ir Jaunimas 2008 m. rinkimų į LR Seimą programa, <<http://www.vtv.lt/naujienuos/partiju-programos/koalicijos-darbo-partija-jaunimas-2008-metu-rinkimu-i-lr-seima-prog-17.html>>, 2012 03 14.

KP programa, <http://www.krikscioniupartija.lt/index.php?option=com_autole-di&view=main&Itemid=111>, 2012 02 25.

LiCS partijos programa, <<http://www.lics.lt/Dokumentai-707.html>>, 2012 03 25.
LiCS 2008 m. rinkimų į Seimą programa „Geresnė Lietuva“, <<http://www.lics.lt/Dokumentai-707.html>>, 2012 03 12.

LRLS partijos programa „Piliečių Respublika“, <<http://www.liberalai.lt/programa>>, 2012 03 25.

LRLS 2008 m. Seimo rinkimų programą „Tavo galimybių Lietuva“, <http://www.liberalai.lt/2008_rinkimai>, 2012 03 23.

LSDP programa, <<http://www.lsdp.lt/lt/straipsniai/206-partijos-programa.html>>, 2012 04 25.

LSDP 2008 m. rinkimų į LR Seimą programa, <<http://www.vtv.lt/naujienos/partiju-programos/lietuvos-socialdemokratu-partijos-2008-metu-rinkimu-i-lr-seima-prog.html>>, 2012 04 12.

TS-LKD rinkimų programa, patvirtinta Tarybos posėdyje 2008 m. rugsėjo 6 d., <http://www.tsajunga.lt/index.php/rinkimu_programa/359>, 2012 04 25.

TPP programa, <<http://www.prisikelimopartija.lt/partija/programa/menu/665.html>>, 2012 04 22.

TPP 2008 m. rinkimų į LR Seimą programa, <<http://www.vtv.lt/naujienos/partiju-programos/tautos-prisikelimo-partijos-2008-metu-rinkimu-i-lr-seima-pro.html>>, 2012 03 15.

TPP partijos programa, <<http://www.tvarka.lt/lt/programa>>, 2012 04 25.

TPP Seimo rinkimų programa 2008, <<http://www.tvarka.lt/index.php?id=436>>, 2012 03 10.

Kiti šaltiniai

Etninių tyrimų institutas, <<http://www.ces.lt/>>, 2012 02 20.

Etninio nacionalizmo definicija pagal Johann Gottfried von Herder, <http://www.wordiq.com/definition/Ethnic_nationalism>, 2012 05 10.

Pilietinio ir etninio nacionalizmo kontrastai pagal R. Ch. Hill, <<https://www.msu.edu/user/hillrr/161lec16.htm>>, 2012 03 03.

Godley A. D., Herodoto citatos vertimas į anglų kalbą, Cambridge: Harvard University Press, 1920, <<http://history-of-macedonia.com/wordpress/2011/02/10/academic-censures-academic-freedom-contemptible-intimidation-tactics-the-macedonian-issue/>>, 2012 02 25.

LLRI ir VU TSPMI projektas „Piliečių pasirinkimas 2008“, <http://www.lrinka.lt/index.php?act=main&item_id=4974>, 2012 04 08.

LLRI „Politinių partijų programų 2004 m. Seimo rinkimams analizė“, <http://www.lrinka.lt/index.php?act=main&item_id=2395>, 2012 02 08.

Pilietinės visuomenės institutas, *Lietuvos partinės sistemos kaitos įtaka politinei sistemai*, Vilnius, 2004, <http://www.civitas.lt/files/Tyrimas_partijos_Lietuvoje_Tyrimo_tekstas.pdf>, 2012 03 08.

Purvanekienė G., *Moterys ir rinkimai*, Moterų informacijos centras, <<http://www.lygus.lt/gm/admin/files/Moterys%20ir%20rinkimai.rtf>>, 2012 02 15.

Vidūnaitė M., *Kaip žmogaus teisės supranta Lietuvos politinės partijos? Žmogaus teisės rinkiminėse 2008 metų Lietuvos politinių partijų programose*, Žmogaus

teisių stebėjimo institutas, <www.kf.vu.lt/.../Zmogaus_teises_2008_rinkiminese_partiju_programose.doc>, 2012 01 31.

Vilpišauskas R., *Partijų rinkiminių programų nuostatos: prieštaravimai bei naujovės*, LLRI, <<http://politika.osf.lt/kiti/dokumentai/PilieciuPasirinkimas2004/PartijuRinkiminiuProgramuNuostatos.pdf>>, 2012 03 04.

SUMMARY

MANIFESTATION OF ETHNIC NATIONALISM IN PROGRAMS OF PARLIAMENTARY PARTIES OF THE LITHUANIAN PARLIAMENT TERM OF 2008–2012

There is a lot written about nationalism in literature. However, there is practically no information on how nationalism shows itself in the attitudes of major political forces. This determines the goal of the article – to unveil the expression of ethnic nationalism on a state level by analyzing parliamentary party programs, because parties are basic policy-creating institutions of any democracy. The analysis is based on the works of classical nationalism theorists Anthony D. Smith, Karl W. Deutsch, Benedict Anderson, Rogers Brubaker, Ernest Gellner. The research model is constructed according to insights of the above authors: five variables of ethnic nationalism (nation, ethnicity, nation state, ethnic relations, and citizenship) are distinguished, and a search for these variables is conducted in parliamentary party programs. Upon compiling the study model, there are other tasks: to research parliamentary party programs according to the declared party goals, ideology, principles and values, and to perform a comparative party program content analysis in the context of ethnic nationalism. A comparative analysis of the programs in the context of ethnic nationalism highlights similarities and differences among the parties.

Party programs were chosen as the main source of analysis, because these documents are the background based on which a prognosis might be made about the future parliament and governmental policies as well as about their impacts on the state and its citizens. Research of ethnic nationalism in party programs allows an effective unveiling of the main ideological principles the institutions have towards the themes that are highly relevant to the state and society: migration, culture, ethnic and international relations, language, nation state etc.

A qualitative document (party program) analysis is used. The study limits itself to unveiling stable and constant attitudes of effective parliamentary parties (term 2008–2012), which have a real power in constructing the state policy.

Upon analyzing the texts of contemporary nationalism scholars, a conclusion is made that the distinguished variables are specific to post-communist Central and Eastern European countries in which political forces are focusing exceptionally on

the question of national culture (national traditions, language, symbols or even social relations). This signals that the political forces of Lithuania, as well as of the entire region are operating with a poorly modified nationalistic rhetoric coming from the early 20th century.

Analysis of attitudes in the party programs contextualized by ethnic nationalism has shown that party politics are inert or even reactive because of the established “resistance to change”, which could be explained by historical institutionalism. Empirical facts or factors (i.e. the demographical and ethnic composition of a nation, the geopolitical position of a country etc.) do not influence party rhetoric: they keep their nationalist ways. The aspects of ethnic nationalism show themselves over the normative dimension: parties still stress the birth (making) of a nation state, the role of the nation in this process, an unbreakable bond between nation and state. They highlight the sovereignty of the nation, independence of the state, emphasize the historical circumstances of this process (i.e. the period of Sąjūdis).

When analyzing party programs in the context of ethnic nationalism, we find a number of basic problems they raise in their programs. All the parties studied identify similar topics: the lack of patriotic education, emigration which fragments the nation, strengthening of connection between the homeland and diasporas, preservation of the Lithuanian language. Extremely much attention is given to the cultural policy.

A comparative analysis using the distinguished variables clearly shows contacts and intersections in party rhetoric. It can be argued that there are way more match-points than intersections; this confirms the presumption about convergence of the program guidelines, even in parties of various ideologies. This in itself comes from stereotypical approaches taken by the party ideologists and/or program writers. The superficiality of ideology presentation implies that the normative principles are sacrificed to attract as many votes as possible, from people with as many different personal attitudes as possible.

Results of the research have shown that party programs coming from parties in all positions in the ideological spectrum show signs of ethnic nationalism. It must be emphasized that the expression of ethnic nationalism does not correlate with a specific ideology. This is because of ideology convergence which leads to ideational values in party rhetoric rather than to a crystallized ideology. However, the expressional intensity tendencies of ethnic nationalism can be related to the declared party ideologies: left-wing and centrist parties are more moderate, while right-wing parties use stricter rhetoric. It is essential to note that treating one party as “more nationalist” than another is impossible for two reasons: firstly, different parties have different expressions of nationalism in their documents; this is very obvious when comparing different party declarations in the context of variables; secondly, there are logical contradictions in the content of party programs: the rhetoric concerning the same aspect varies from moderate to quite radical statements. This manifests the profanity of party program creators.